

**ÖTLETEK, LEHETŐSÉGEK
A CIGÁNY NÉPISMERET TANTÁRGY OKTATÁSHOZ
AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN**

**Szerkesztette:
Kanizsai Mária és Bordás Sándor**

EÖTVÖS JÓZSEF FŐISKOLAI KIADÓ

**Ötletek, lehetőségek a cigány népismeret tantárgy oktatására
az általános iskolában**

Eötvös József Főiskola

Baja

2019

Szerzők:

1-2. osztály: **Lavati Anett**, óvodapedagógus

3-4. osztály: **Apró Brigitta**, főiskolai hallgató

5-6. osztály: **Horváthné Galló Bettina**, tanító

7-8. osztály: **Lacza Zoltánné**, cigány/roma szaktanácsadó

Szakköri anyagok, projektnap: **Lacza Zoltánné**

Szakmai vezető: Dr. Kanizsai Mária, Markos Gabriella

Szerkesztette: Kanizsai Mária, Bordás Sándor

Technikai szerkesztés, nyomdai előkészítés: Györfi Tamás, Bordás Sándor

Kiadó: Eötvös József Főiskolai Kiadó

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

© Eötvös József Főiskolai Kiadó

ISBN 978-615-5429-28-6

Eötvös József Főiskolai Kiadó

2019

Tartalomjegyzék

Ötletek, lehetőségek a cigány népismeret tanításához

Szakmai vélemény	1
Szakmai vélemény 1-2. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről	1
Szakmai vélemény 3-4. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről	1
Szakmai vélemény az 5-6. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről	2
Szakmai vélemény a 7-8. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről	3
Összegzés	3
Cigány népismeret 1. osztály	5
Cigány népismeret 2. osztály	31
Cigány népismeret 3. osztály	51
Cigány népismeret 4. osztály	54
Cigány népismeret 5. osztály	57
Cigány népismeret 6. osztály	66
Cigány népismeret 7. osztály	71
Cigány népismeret 8. osztály	75
Cigány népismereti szakköri foglalkozások – beás nyelvhez	79
Cigány népismereti szakkör tematikus tervezete	83
„Szakmák Napja” projekt	89
A projekt behatárolása, környezetelemzés	89
Tevékenységek	91
Mér földkövek	92
Kommunikációs terv	93

Szakmai vélemény

az Ötletek, lehetőségek a

cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneteinek kiegészítéséhez

Szakmai vélemény 1-2. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről

Az 1-2. osztályos tanmenet kiegészítésére elkészített anyag elsősorban a nyelvoktató – azon belül is a lovári nyelvet oktató – nemzetiségi iskolák számára lehet hasznos. Az egyes tanórák tananyagához rendelt szemelvények kiválasztása elsősorban az alapján történt, hogy lovári nyelven milyen vers, mese, történet található az adott témában.

Az anyagot összeállító pedagógus, Lavatti Anett alapos munkát végzett, sokat dolgozott a megfelelő szemelvények kiválasztásával, azok gépelésével, fordításával. A lábjegyzetekben feltüntetett szakirodalmak, háttéranyagok, internetes elérhetőségek alapos kutatómunkáról tanúskodnak.

A pedagógus minden tanmeneti témához, tanórához egy verset, mesét, történetet rendelt, ami az óra eleji motivációhoz ötletadó és hasznos lehet. A tananyag további feldolgozását a pedagógusra bízta az osztály képességeinek, terhelhetőségének és előzetes tudásának figyelembevételével.

Az 1. osztályban a cigány népmesék, 2. osztályban a cigány eredetmondák megismerése hangsúlyos. A népmeséknél a felsorolt mesék a tanulók életkorának megfelelőek. Javaslatom, hogy ezek idővel más cigány csoportok mesekincsével is bővüljenek /pl. beás mesék/. Az eredetmondák a nemzetiségi népismeret tantárgyon belül a cigányság eredetét mondják el. Ezek szép számban fellelhetők nyomtatott formában is. Az anyagban szereplő eredetmondák gondolatébresztőnek, óra eleji motivációnak megfelelőek, a pedagógus saját választása alapján ezek körét még bővítheti.

Összességében az 1-2. osztály roma/cigány nemzetiségi népismeret oktatását segítő anyag alapos és hasznos. Az anyagot összeállító kolléganő lelkiismeretes, a nemzetiséggel szemben elkötelezett pedagógus, aki óvónői tapasztalataira építve készítette el az általános iskola első két évfolyamára a tananyag kiegészítést.

Külön dicséretes, hogy a szemelvényekben megjelölt források komoly helytörténeti gyűjtést mutatnak, és egy adott település, Kecel cigányságának nemzetiségi hagyományait ölelik fel.

Szakmai vélemény 3-4. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről

A 3-4. osztályos cigány/roma népismeret tantárgy tananyagához készített kiegészítés nem csak terjedelmében vaskos, hanem tartalmában is alapos, hasznos, sok-sok

beefektetett munkát mutató anyag. Készítője Apró Brigitta főiskolai hallgató, tanítójelölt. Az általa készített anyag alapos tudásról, a nemzetiség és a téma iránti elkötelezettségről tanúskodik.

A tanmenetben szereplő minden egyes tanórához aprólékosan kiválasztott háttéranyagot rendel a szerző. Az anyagoknál nem csak a forrásokat jelöli meg, hanem az egyes anyagrészeket be is másolja, beilleszti a munkájába, így ez az anyag szinte tanító kézikönyvként használható. Az egyes tematikai egységeknél képekkel, táblázatokkal, szemelvényekkel segíti a pedagógus munkáját az órára való felkészülésben.

A szerző az egyes tanórai tananyagoknál szinte minden Magyarországon fellelhető háttéranyagot becsatolt, így nem csak 3-4. osztályban, hanem minden évfolyamon hasznos lehet az általa készített munka.

Nyomtatott vagy elektronikus változat bizonyára a tantárgyat tanító pedagógusok egyik legkedveltebb és legtöbbet forgatott segédanyaga lesz.

Szakmai vélemény az 5-6. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről

Az 5-6. osztályos tananyag-kiegészítés táblázatos formában készült. Az anyag szerzője Horváthné Galló Brigitta gyakorló pedagógus, cigány népismeretet oktató tanítónő. Több éves gyakorlata és a tantárgy oktatásához rendelkezésre álló háttéranyagok alapos ismerete alapján állította össze a kiegészített tanmenetet. A tanmeneti formát megtartva csatolt minden anyaghoz olyan, elsősorban internetes hivatkozást, ami részben az adott tanórai anyagra való felkészülésben, részben a tanórai alkalmazásban ad nagyfokú segítséget.

Az 5-6. osztályban a tanulók már rendelkeznek olyan infokommunikációs ismeretekkel, melyek alkalmazásával képesek a megadott linkek megnyitásával akár tanórai, akár délutáni szabadidős, akár otthon önálló feladatvégzésre is. A kolléganő gyűjtése, tanmenet-kiegészítése nagyon hasznos: a tanórai lehetőséget gazdagítja, segítséget ad a pedagógusoknak a változatos munkaformák alkalmazására. Persze mindez megfelelő informatikai háttérrel és pedagógusi felkészültséggel feltételez.

A ciklikusan felépített cigány népismeret tananyag minden évben visszatérő témái a mesék, az eredetmondák, a foglalkozások, a viseletek, a tradicionális ételek, a kiemelkedő nemzetiségi személyek, művészek.

Az 5-6. osztályra elkészített tanmeneti anyagot kiegészítő gyűjtemény más osztályfokozatokon is remekül használható, hiszen egy-egy internetes forrás terjedelme és a tartalmi gazdagsága és nehézsége miatt többször, több évfolyamon is elővehető és használható.

A hivatkozott források képekkel, ábrákkal gazdagon illusztráltak, fontos kiegészítő információt tartalmaznak, akár dekorációként, akár a nemzetiségi identitástudat erősítésére is használhatók.

Szakmai vélemény a 7-8. osztályos cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanmeneti anyagának kiegészítéséről

A 7-8. osztályos tanmenetekhez készített háttéranyag a fellelhető és a cigány nemzetiségi népismeret tantárgy tanításában felhasználható tankönyvekre, tankönyvvé nem minősített, de a témában íródott könyvekre, kiadványokra épít. Az anyag készítője a tanmeneti sémát használva gyűjtötte ki, hogy az egyes tanórai részekhez melyik kiadványban hol található olyan anyag, ami kapcsolódik az óra anyagához és a pedagógusnak is elérhető az adott könyv. A hivatkozásul szolgáló, forrásként megjelölt anyagok lektoráltak, szakmailag elfogadottak, szemben az interneten fellelhető írásokkal, amik gyakran bizonytalan eredetűek, és tartalmúak. A tanmeneti kiegészítést készítő kolléga ismereteinek gazdagságát bizonyítja, hogy több forrást is megjelöl, több hivatkozást is megemlít egy-egy témánál. A tantárgyat oktató kollégáknak valódi segítség, hogy az órára való felkészülésben készen kapják a kapcsolódó hivatkozásokat.

Összegzés

A roma/cigány nemzetiségi népismeret tantárgy a magyar közoktatás talán legmostohább tantárgya. Sem pedagógusképzés, sem tanári kézikönyv, sem tanmenet-ajánlás, sem a Kerettantervi követelményekhez igazodó tankönyv nem segíti a tantárgyat oktató pedagógusok munkáját. A jelen projektben összeállított segédletek nem teljesek, hiszen az ezeket készítő pedagógusokat a jó szándék, a hiánypótlás igénye és a több éves gyakorlatuk segítette. Ezek az anyagok kiindulási segédletek lehetnek azoknak – az országban szép számban dolgozó – népismeretet oktató pedagógusoknak, akik vagy önként és lelkesen, vagy vezetői utasításra, rábeszélésre tanítják ezt a tárgyat. A cigány nemzetiségi oktatást folytató intézmények száma egyre nő, hiszen egyre nagyobb számban jelennek meg a közoktatási rendszerben a roma/cigány gyermekek. A felelős iskolavezetés érzi, hogy nem elég csak a gyermeket, a szülőt, a környezetet megismerni, hanem a nemzetiség kultúráját, hagyományait, szokásait, eredetét is ismerni kell ahhoz, hogy előítéletek nélkül tudjuk nevelni, oktatni ezeket a gyermekeket. Ezért is veszi fel egyre több iskola a Pedagógiai Programjának kínálatába a roma/cigány nemzetiségi nevelést-oktatást.

Cigány népismeret 1. osztály

1. óra

Ismerkedés, miről fogunk tanulni

Tematika vázlatos ismertetése, a tárgy célja (kulturális értékek átörökítése).

2. óra

Bemutakozás

Móricz Zsigmond:

A török és a tehenek

Volt egy török, Mehemed,
sose látott tehenet.

Nem is tudta Mehemed,
milyenek a tehenek.

Egyszer aztán Mehemed
lát egy csomó tehenet.

„Én vagyok a Mehemed!”
„Mi vagyunk a tehenek!”

Csudálkozik Mehemed:
„Ilyenek a tehenek?”

Számlálgatja Mehemed,
hányfélék a tehenek.

Meg is számol Mehemed
háromféle tehenet.

Fehéret, feketét tarkát.
„Meg ne fogd a tehén farkát!”

Nem tudta ezt Mehemed,
s felrúgták a tehenek.

Móricz Zsigmond: O tereko tháj le guruvnyá a (a fenti vers romungro nyelven)

Szász jékh tereko, Mehemed,
Csi dikhlasz inke guruvnyán.

Csi ná zsánlász Mehemed
szoszke szi le guruvnyán.

Jokhár ápál Mehemed
dikhel bute guruvnyán.

„Me szim o Mehemed!”
„Áme szám le guruvnyá!”

Csudijpe o Mehemed:
„Keccávej le guruvnyá?”

Ginávél o Mehemed,
kettyifélij le guruvnyá.

Vi ginavél Mehemed
trinfálone guruvnyán.

Párná, kálá, tárkávoná.
„Ná xutyil lá guruvnyáki por!”

Csi zsánlász kádo Mehemed,
tháj prutyindelesz opre le guruvnyá.”¹

3. óra

Családrajz készítése, a családtagok megnevezése

Egy, két, tizenkét

Egy, két, tizenkét,
Pusziom a szádat én.
Mert a szád az hamiskás,
Csak én leszek a babád.

Apu, anyu szerettek,
Mint a Nap, úgy öleltek.
Legdrágábbak ti vagytok,
Legyetek hát boldogok!

Jekh, duj, deshuduj

¹ Fábíán Teréz (szerk.): *Zsánáv ábá te gináv – Olvasókönyv*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993. 4.

Jekh, duj, deshduj,
Me chumidav tyiro muj.
Tyiro muj sas xoxamno,
Me avo tyo piramno.

Tata, mama kamen man,
Sar Kham lossharen man.
Tume san drazhi mange,
Th'aven saste baxtale!²

Kicsi vagyok én

Kicsi vagyok én,
majd megnövök én,
mint a tüdő a fazékból,
kidagadok én.

Kicsi vagyok én,
majd megnövök én,
apámnál is, anyámnál is
nagyobb leszek én.

Kicsi vagyok én,
erős leszek én,
világ minden óriását
földhöz vágom én.

Kicsi vagyok én,
vezér leszek én,
én leszek a legjobb ember
a föld kerekén!

Cigno szim me (a fenti mondóka romungro nyelven)

Cigno szim me,
máj báruvo me,
szár o buko ándáj piri,
ávri thulyovo me.

² Adatközlő: Kolompár Lászlóné (Gizi), a keceli Czinka Panna Óvoda részére készítette a fordítást a lovári helyi (keceli) alnyelvjárásában.

Cigno szim me,
máj báruvo me,
vi mure dádesztar, vi murá dátár
máj báro ávo me.

Cigno szim me,
zurálo ávo me,
lá lyumáke máj zurále mánusesz
ándi phuv sino me.

Cigno szim me,
veziri ávo me,
me avo o máj láso mánus
ándi intrego lyumá!”³

4. óra

A tágabb család, rokonok megnevezése Jánoska egyedül fürdik

Elérkezett a nagy nap. Születésnap vagy karácsony talán? Nem, nem ilyen nevezetes dologról lesz szó. Csak Jánoska életében számít ez a nap olyan nagynak. Ma először fürdik egyedül.

- Kezdd el a mosdást! – szól anyu.
- Mondd, anyu, amikor megszülettem, mekkora voltam?
- Pici baba voltál.
- A nagymama is volt kisbaba?
- Persze.
- És muszáj volt neki megöregedni?
- Először kislány volt a nagymama, majd nagylány lett. Azután férjhez ment. Anyuka lett. Neki is felnőttek a gyerekei, és azoknak is gyerekei születtek. Így lett nagymama belőle.
- Én már eleget voltam kisfiú. Szeretnék nagyfiú lenni!
- Nemsokára az lesz. Most, hogy egyedül fürdesz, kezdesz már nagyfiú lenni.

Jánoska ügyesen mossa le magáról a szappanhabot.

- Gyere, kisfiam! – sürgeti anyu. – Már elég tiszta vagy.

Jánoska kiugrik a kádból. Alaposan megtörülközik. Belebújik a pizsamájába, és beszalad a szobába. Apu elkapja, és feldobja a levegőbe.

- Na öregem, megtörtént a nagy esemény? Aztán nem lettél piszkosabb, mint a fürdő előtt voltál?

Mire Jánoska tréfásan visszavág:

³ Fábíán Teréz (szerk.): I. m. 29.

- Én nem, csak a víz lett piszkosabb.
- Beugrik az ágyba. Magára húzza a paplant. Anyu odamegy, és megcsókolja a kisfiát.
- O Jánoská jekh zséno nájol (a fenti mese romungro nyelven)
- Ávilász o báro gyész. Rákhágyimászko gyész vágy krecsuneszko gyészi? Ná, ná pá keccává bárá butyáte szi vorbá. Feri ánde Jánoseszko trájo szi kádo gyész báro. Ágyész ánglunesz nájol jekh zséno.
- De thovtu – del dumá leszki dej.
- Phen mámo, káná me rákhágyilem, kábor szimász?
- Cignoro szánász.
- Vej mámi szász cignori?
- Szár tená.
- Tháj szász te phurol?
- Ánglunesz cigni sejóri szász i mámi, pálákodi bárí sej szász. Máj pálákádi romeszte gélász. Dej ávilász. Vi láke sávorá ábá opre bárile, tháj ábá vi kodolen rákhágyile sávorá.
- Kádé ávilász ándá láte mámi.
- Me ábá dosztá szimász cigno sávo. Báro sávo kámósz te áváv.
- Ná pe buteszte kodo áveszá. Ákánák jekh zseno nájosz, ábá lókesz báro sávo áveszá.
- O Jánoská hárníkálesz thodász téle prá pe o szápuj.
- Áv muro cigno sávo! – szigyrávévellesz leszki dej. – Ábá dosztá uzso szán.
- O Jánoská ávri xuttyel ándá o kádo. Misto téle khoszelpé. Opre lel peszki szosztyin tháj o gád ánde szoszte szóvel, tháj ándre násel ándi szobá. Leszko dád xutyilellesz tháj sudellesz opre ándo levegévo.
- De more, zsánglán te thovesztu? Ápál csi ávilán inke máj meláló, szár szo szánász?
- O Jánoská gogyávérikánesz dász dumá:
- Me ná, ferí o páji ávilász máj melálo.
- Ándre xuttyel ándo páto. Pré pe cirdel i periná. Leszki dej khote zsál, csumidel peszke cigne sávesz.”⁴

5. óra

Ki mivel foglalkozik a családban?

Romka Demeter: Apámnak
(Simor András fordítása)

⁴ Fábíán Teréz (szerk.): I. m. 29.

Vidámak közt legvidámabb,
Kit tiszteltük mi gazdánknak,
Bátrak közt is a legbátrabb,
Utat leltél sok cigánynak.

Szekerekkel vándoroltunk,
Mentünk, merre lábad fordult,
Szavadra mindig hajoltunk,
Te voltál napunk és holdunk.

Aki téged egyszer látott,
Járta veled a világot,
tanult tőled okosságot,
Mi néked sosem hiányzott.

A cigányság már nem feled,
Édesfiad főlemleget.
Fogadalmat neked teszek:
Te utadon továbbmegyek!

Mure dadehke

Tu sanas manush baxtalo,
Stepuno baro amaro,
Tu sanas manush xarano,
Kay rodesas drom Romano.

Ame vurdonenca phirdyam,
Tu drom amaro arakhlyan,
Amen pala tute cirdyan,
Ame parnyi lumya dikhlyam.

Kon tut varekana dikhlyas,
Kon tusa pay lumya phirdyas,
Kodo but godyi tutar lyas,
Kodo tutar but sityilyas.

Le Rom chi bistren tyo anav,
Hay vi me, tyiro chacho shyav
E vorba bari tuke dav:
Sar tute, angle ferdyi zhyav!⁵

⁵ Szegő László (szerk.): *Cigány bölcsődal*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Bp., 1980. 5.

„Az újszülöttet a keresztanya viszi el a templomba. A pap megkereszteli. Utána pénzt tesznek a pólyájába. Ezt azért csinálják, hogy szerencsés legyen és mindig pénzen feküdjön és pénzen keljen. Amikor hazaérnek a templomból, a keresztanya megáll a küszöbön és mondja:

Istennel találalak benneteket!
 Elvittünk egy pogánykát,
 hoztunk haza angyalkát,
 legyen nekünk szerencsés!
 Éltesse őt az Isten,
 vélünk együtt,
 az anyjával együtt,
 az apjával együtt,
 és ne úgy éljen, mint mi,
 legyen neki jobb!
 Legyen boldogabb, mint mi vagyunk,
 ne éljen ilyen szegényen,
 ahogy mi éltünk,
 boldogság koronázza!
 Adjon neki a Szent Isten erőt,
 egészséges és sok pénzt,
 legyen gazdag!
 Adjon neki a Szent Isten szép feleséget,
 és legyen boldog, amíg csak él, mindig!”⁶

Karácsonykor (krechuno) a cigányok együtt ünnepelnek, a rokonok összejönnek. „A karácsonyi köszöntő is elengedhetetlen hagyomány. A köszöntő szövege: Zhutisardas o Del te resas o krechuno. Te resas les inke ande bute bershende baxtyasa, zorasa, pachasa, vojasa, satyimasa, boranca, zhamutrenca, grastenca, vundonenca, tye shavorenca kethane, tye niponca kethyane, haj tye lashe maushenca kethane. Po rup po somnakaj te phiren. Te aven saste haj baxtale, chikana te na-ven nasvale! /Segített az Isten, hogy elérjük a karácsonyt. Érjük el még sok számos esztendőben erővel, egészséggel, szerencsével, jókedvvel, békével, menyekkel, vőkkal, lovakkal, kocsikkal, gyerekeitekkel,

⁶ Adatközlő: Sztojka Aranka (sz. 1913) Kalocsa, Bács-Kiskun. In: Bari Károly: *Az erdő anyja – Cigány népmesék és néphagyományok*. Gondolat, Bp., 1990. 331.

együtt, népeitekkel együtt, a te jó embereiddel együtt. Ezüstön, aranyon járjatok. Legyetek egészségesek, szerencsések, soha ne legyetek betegek!”⁷

8. óra

A családi ház jellegzetességei

„Rom nane nigda korkoro. (Egy roma soha nincs egyedül.)”⁸

Hogy milyenek voltak régen a cigány lakhatási körülmények? Lakatos Menyhért így ír erről: „Magunk eszkábálta rozzant házikók, vályogból, sárból összetapasztva, úgy ahogy felrakott nádtetővel, benne egyetlen szűkös helyiség: nyolc-tíz, vagy ennél is több felnőtt, gyerek lakott ott összezsúfolva. A fekhelyek vályogból készültek vagy napraforgószárból hányódtak össze, a falon egy-egy ütött-kapott fazék vagy lábos árválkodott. Azt már tehetős számba vették, aki sikerített magának valami ládafélét, abba aztán belerakhatta az egy szem tartalék ruhát, már akinek volt még egy a rajta lévőn kívül. De bizony a legtöbb családban nem is volt semmiféle tartalék. Egész vagyonunkat a testünkön hordtuk, a lábunkra már nem jutott belőle.”⁹

Váradí Gusztáv azt írja a *Kecel Anno* című könyvben, a keceli cigányok közül azok, akik nem tudták eldönteni, hogy mennek, vagy maradnak, sátrakat vert le, abban laktak. „Volt, aki földbe vajt viskót épített magának. Télen a sátor bejárata előtt raktak egy nagy tüzet, és a beáramló meleg fűtötte a sátrat. Amikor lefekvés előtt nagy volt a parázs, vaslemezen vagy rossz lavórba parazsat raktak, és azt bevitték a sátor közepére, így melegedtek.”¹⁰

9. óra

A ház helyiségei és azok funkciói

Radics Renáta azt írja dolgozatában, hogy az által látogatott házakra jellemző, hogy a szobák mind színesre vannak festve. Látott már piros nappalit, sötétkék hálósobát, citromsárga konyhát. A falakon általában műanyag virágok lógnak. Alattuk fényképek, szentképek. Azt írja, hogy a családok többnyire a nappaliban vannak egész nap, ahol több ágy, szék, tv van, igazi közösségi helyszín. A fürdőszoba és a bejárati ajtó kivételével nincsenek ajtók, csak függönyök.¹¹

⁷ Rostás-Farkas György: *A cigányság hagyomány-és hiedelemvilága*. Rostás Farkas György, Bp., 2000. 55.

⁸ Ilona Lacková: *Szerencsés csillagzat alatt születtem*. Pont, Bp., 2001. 33.

⁹ Lakatos Menyhért: *A narancsszínű nap birodalma*. In: Juhász Júlia: *Találkoztam boldoguló cigányokkal* is. Taninfo, Bp., 2003. 24.

¹⁰ Váradí Gusztáv: *Adalékok a keceli cigányság történetéből*. In: Kiss Csaba, Varga Józsefné: *Kecel Anno*. Kecel Város Önkormányzata, Kecel, 2018. 482.

¹¹ Radics Renáta: *A cigány hagyományokról*. 11. Kethanodrom, www.kethanodrom.hu

Kányádi Sándor: Kicsi Faluból Való Vers (Vers)

Nagyváros, nagyváros,
hol az út is járda,
ott szeretnék járni
én is iskolába.

Villamossal mennék,
mikor eső esne,
cipőt sem pucolnék
minden áldott este.

Ellaknék én benned,
nagyváros, nagyváros,
mert a mi kis falunk
sokszor bizony sáros.

De van egy hű kutyám
s két kicsi bárányom,
búsulnék, ha tőlük
el kellene válnom.

Talán még sírnék is,
ha senki sem látja;
s ki járna helyettem
a mi iskolánkba?
Nagyváros, nagyváros,
ne csábíts te engem,
maradok holtomig,
itt, ahol születtem!¹²

„falu: gav
város: foro
utca: vulyica
tér: placco
templom: khangeri
könyvtár: biblioteka
bolt: bolci
gyógyszertár: apoteka”¹³

¹² Kaláka, Kányádi: *Kicsiknek és nagyoknak* - A verseket Sándor bácsi mondja, a nótákat a Kaláka énekli. Dalok.hu, dalok.hu/dalszoveg/id/22184 (2019. 07. 20.)

¹³ Helen Davies és Máté Mihály (szerk.): *Kezdők cigány/lovári nyelvkönyve*. Holnap, Bp., 2013. 40-43.

11. óra**Tájékozódás gyakorlása**

Játék ismertetése és eljátszása a gyerekekkel. A játékot a keceli cigányok játszották, a szabályokat Váradi Gusztáv jegyezte le. Hét-nyolc gyerek összeállt, abból kettőt-hármat kineveztek rablónak. Nekik kellett elbújniuk, a többiek rendőrök voltak. Volt nekik egy parancsnokuk, aki irányította a többi rendőrt. Utána nyilván a rablók közül kerültek ki a rendőrök, a parancsnok. Váradi azt írja, hogy ezt a játékot nagyon komolyan vették Kecelen a 60-as, 70-es években. Volt, hogy egy egész napig nem bújtak elő a rablók, a rendőröknek kinevezett játékosok hiába keresték őket, akkora volt a gyomos, elhanyagolt cserjés terület a telep határában, hogy nehéz dolguk volt a hunyóknak. Ezt a játékot el lehet játszani a gyerekekkel az iskola udvarán is.¹⁴

12. óra**Cigány utca, cigánytelep jellegzetességei**

A háború utáni letelepítések, az etnikai ellentétek miatt létrehozott cigánytelepek még a mai napig számos településen szolgálnak lakóhelyként a cigányok számára. A hiányos infrastruktúra miatt a telkek, házak értéke alacsony. A magyarországi cigány lakások kétharmada fekszik telepen, egyharmada pedig nem telepen.¹⁵

A Doja, a cigánytündér című cigány népmese Kecskemétfilm feldolgozásában lejátszása a gyerekeknek.¹⁶

13. óra**Természetes környezetünk**

AndoDrom: *Zöld az erdő* című dal lejátszása a gyerekeknek¹⁷

14. óra**Épített környezet****Az utca mindenkié**

Eszter hazafelé tart az iskolából. Az egyik kapu előtt a házfelügyelő néni virágokat ültet. Eszter érdeklődve áll meg a virágágyás mellett.

¹⁴ Váradi Gusztáv: *A cigányság hiedelme, szokásai és szocializációja Kecelen.* (szakdolgozat) Kiskunhalas, 2009. 32-33.

¹⁵ A magyarországi cigányság életkörülményei. Wikipédia, https://hu.wikipedia.org/wiki/A_magyarországi_cigányok_életkörülményei (2019.07.20.)

¹⁶ *Doja, a cigánytündér*, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=Z6IZld4DOMU> (2019.07.20.)

¹⁷ AndoDrom: *Zöld az erdő*, Youtube.com <https://www.youtube.com/watch?v=wGnOpXTVlbw> (2019.07.20.)

A néni apró gödröket csinál. Azokba teszi a palántát. Percek alatt helyükre kerülnek a kék és fehér árvácskák. Már csak egy van hátra.

– Na, ezt ültess el te! – biztatja a néni Esztert.

Eszter leguggol. Belehelyezi a palántát a gödörbe. Rátömködi a földet a gyökerekre.

A néni meglocsolja a kiskertet.

– Így ni! Most már jöhetnek a pillangók és a méhek! – mondja a néni.

Eszter is büszkén nézi a virágágyást.

– Ez a virág az enyém? – kérdi.

– Hogyne volna, hiszen mindenkié!

– Nem csak az enyém? – csodálkozik Eszter.

– Az utca mindenkié. Azé, aki gyönyörködik benne, aki ápolja, aki vigyáz rá! A tied is.

I vulicá szákoneszkij

I Eszter khérefele zsálász ándáj iskolá. Ángláj jekh kápuvá i jekh gájzsi - kon pá intrego kher gindiszárelászsze – lulugyá suttász ándi phuv. I Eszter torgyilász pásá jekh lulugyángo páto.

I gájzsi cigne gedri kerdász. Ánde kádále suttász ándre le pálánti. Álig nácson duj-trin minuti, tháj ábá vi pe pengó thán szi le vuneci, tháj le párne árvácski. Ábá feri jekh pálántá ásilász pálpále.

– No, kádi tu suv! – phenel lá Esztárke i gájzsi.

I Eszter téle gugulij. Ándre sol i pálántá ándi gedrá. Opre sol i phuv pej vuni.

I gájzsi páji sorel pej cigni bár.

– Káde de! Ábá ákánák sáj áven le pápárugi, tháj le biruvlya – phenel i gájzsi.

Vej Eszter bárimángesz dikhel le lulugyángo páto.

– Kádi lulugyi murij? – phusel.

– Szár tena ávlász, haj szákoneszkij!

– Ná feri murij? – csudijpe i Eszter.

– I vulicá szákoneszkij. Kodoleszkij, ko zsánel te losál, tháj számá te lel pre láte. Vi tyirij.¹⁸

15. óra

Cigány mesterségek – természetes anyagok

Fafaragók, teknővájók, vályogvetők, kosárfonók, kolompkészítők, üstfoltozók, kanalasok, kések, zenészek, énekesek, mutatóványosok, lakatosok, sintérek, szövők, halászok, jóslók, varázslók, koldulók, zsebesek, lókereskedők, marhakereskedők,

¹⁸ Fábíán Teréz (szerk.): *Zsánáv ábá te gináv – Olvasókönyv*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993. 74-75.

egyéb kereskedők (tollfelvásárlás, rongykereskedelem, vaskereskedelem stb.), búcsúsok (körhintások, céllövöldések) stb.¹⁹
Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band és Herczku Ágnes előadásában *Édesanyám sok szép szava* című dal bemutatása.²⁰

16. óra

Cigány mesék meghallgatása, lerajzolása, bábozása, dramatizálása

A levágott búza

A szegény cigányok a világ másik végéről átjártak a világ másik végére. Énekeltek, táncoltak az utakon. Egyszer csak megláttak egy nagy várat.

– Cigányok! Menjünk, kérjünk magunknak munkát! – szólalt meg közülük az egyik, aki a bírójuk volt.

Be is mentek a várba:

– Jó reggelt, királyunk, grófunk!

– Halljátok cigányok! Nem vagyok én sem gróf, sem király, én pap vagyok.

– Légy szerencsés, atyánk! Mi cigányok vagyunk, atyánk! Az Isten is megsegítene, ha adnál nekünk munkát.

– Munkát? Aztán mit tudtok ti csinálni?

– Mindent meg tudunk csinálni.

– A búzát le tudjátok-e vágni?

– Hogyne! Mi ne tudnánk?

– No halljátok, cigányok! Vágjátok le a búzát! De mondjátok meg nekem, hány nap alatt tudjátok levágni és összeszedni?

– Három nap alatt le is vágjuk, össze is szedjük.

– Jól van!

– Csak, atyánk, tegyél velünk annyi jót, hogy adsz nekünk három napi ennivalót.

– Adok nektek. Üres hassal nem lehet dolgozni.

A pap adott nekik háromnapi ennivalót. Elmentek oda, ahol a búza volt. A pap a várban maradt.

Megszólal az egyik cigány:

– Egyetek, igyatok és énekeljete! csöppet se féljete!

Megszólal a másik cigány:

– Várj! Kipróbálom hogy fog a pap kaszája.

¹⁹ Rostás-Farkas György: *Ősi cigány mesterségek és foglalkozások*. Uccu Roma Informális és Oktatási Alapítvány honlapja. <http://www.uccualapitvany.hu/wp-content/uploads/2016/01/%C5%90si-cig%C3%A1ny-mesters%C3%A9gek-%C3%A9s-foglalkoz%C3%A1sok.pdf> (2019. 07. 20.)

²⁰ Balogh Kálmán, Herczku Ágnes: *Édesanyám sok szép szava*. Youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=dcEmrtRkLec> (2019. 08. 12.)

S fogta, egy kis helyről levágta a búzát, és össze is szedte. Utána odament a többiekhez és három nap, három éjjel ettek, ittak. A negyedik napra nem maradt semmijük. Elfogyott az ennivalójuk is, az innivalójuk is. Visszamentek a paphoz.

– Jó reggelt, atyánk!

– Isten hozott benneteket, cigányok! Hogy volt?

– Atyánk! A munkával készen vagyunk. Le is vágtuk, össze is szedtük: fizethetsz nekünk.

– Fizessek? Nem is láttam, hogy mit csináltatok!

– Le is vágtuk, kötegbe is raktuk!

– Nem, nem, emberek! Előbb meg kell néznem nekem is.

– No halljad, atyánk! Mondok neked valamit. – Letérdel az egyik cigány és Istenhez imádkozik:

– Atyánk, ha nem hiszel nekünk, adja az Isten, hogy nőjjön vissza a búzád, ahogy volt!

Ezután a cigányok otthagyták a papot és elmentek útjukra.

A pap hagyta, hogy elmúljon a nap, és utána elment megnézni a búzáját. Mikor meglátta, elkezdte vakarni a fejét: – Isten meghallgatta a cigányokat, mert a búza újra kinőtt.

O téle sindo gyiv (A fenti mese romungro nyelven)

Le csorre romá pá lá lyumáko jekh ágor, pá lá lyukámo áver ágor phirenász. Gyilábenász, khelenász pej dromá.

Jokhár numá dikhen jekh bári gyiz.

– Romále! Zsász khote, mángász ámenge butyi! – phenel máskár le rom o jekh, kon szász lengo biróvo.

Vi géline ándre ándi gyiz:

– Drobuj tu krájá, grófoná!

– Sunen romále! si szim me grófot háj csi kráj, me rásáj szim.

– Te ávesz báxtálo rásájá! Áme rom szám, rásájá. Zsutilász tu vi o Dél, te deszász áme butyi.

– Butyi? Ápál szo zsánen te keren, romále?

– Áme szogodi zsánász te kerász.

– Zsánen tume te sinen o gyiv?

– Szár tená! Áme tená zsánászász?

– No romále, sunen! Sinen o gyiv! de phenen mánge, telá ketye gyészen zsánen te sinenlesz, tháj te kidenlesz?

– Telá trine gyészen vi sinászlesz, vi kidászlesz.

– Mistoij!

– Numá rásájá, ker ámenge ketyi lásimo, te desz áme trine gyészengo xáben.

- Dáv tume. Suse perreszá csi zsánen butyi te keren.
O rásáj dász le trine gyészengo xáben. Géline khote, káj o gyiv szász.
- O rásáj ásilász ándi gyiz.
Del dumá o jekh rom:
- Xán tháj pen tháj gyiláben: nád árán kháncsi!
Del dumá jekh áver rom:
- Ázsukár! Zumáváv, szár xutyilel le rásájeszki, kászá.
Tháj lel pá jekh cigno thán sinel téle o gyiv tháj vi kidellesz khetáne. Pálákádo gélász káj le máj but zséne, tháj trin gyész, trin rátyá xáline, tháj pilline. Po stárto gyész csi ásilász le kháncsi. Nácsilász vi lengo xáben, vi lengo piben. Géline pálpále káj o rásáj.
- Drobuju tu rásájá!
- O báro Dél áneltume, romále! Szár szász?
- Rásájá! Gátá szám lá butyászá. Vi sindám, vi kidám; sáj potyinesz ámenge.
- Te potyináv? Csi ná dikhlem inke, te szo kerdán!
- Vi Sindám, tháj vi phánglám le kévi.
- Ná, ná, mánusále! Muszáj te dikháv me máj ánglál.
- No sun rásájá! Phenáv tuke váriszo.– Perel o rom pe csángende tháj rugyilpe káj o Dél: – Rásájá, te kerel ná pátyász tu ámenge, te kerel o Dél, te vázdelpe o gyiv pálpále kádé, szár szo szász!
Pálákádo le rom mukhline khote le rásájesz, géletár máj dur le dromencá. O rásáj mukhlász te nécsol jekh gyész, tháj gélász ávri pej mál, te dikhel peszko gyiv. Káná reszlász pej mál, xárundel o rásáj peszko séro:
- Pátyálász o szunto Dél le remengo muj, ke vázdiszajlász o gyiv pálpále.²¹

17. óra

Cigány mesék meghallgatása, lerajzolása, bábozása, dramatizálása

A hét teknő

Adott a Drága Isten egy embert és egy asszonyt. – Ugye. Nem volt gyerekük. Csinált ő – az az ember – hét kis teknőt, csinált.

– Hej, Drága Szentek – mondja –, ha adná a Drága Isten, hogy ezek a kis teknők gyerekké változhatnának!

Na – mondja –, ahogy kiejtette ezeket a szavakat a száján, emelkedik az egyik teknő, mert máris sír egy gyerek. Na, ez így ment egészen hétig. Fogta az asszony őket és betette az ágyba.

²¹ Fábrián Teréz (szerk.): *Zsánáv ábá te gináv – Olvasókönyv*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.

Mikor látja ám az ember, hogy már hét gyerek van az ágyon, megijed és otthagya a feleségét, elhagyta.

Elment egy nagy erdőbe, elment. Ott élt, nem ment többet haza.

Már egy ideje élt ott, hogy a haja olyan hosszú volt, hogy egyik felét maga alá tette, a másik felével takarózott.

Istenem, mikor a gyerekek megnőttek, kérdezik egyszer:

– Mondd csak anyánk! Nem volt nekünk soha apánk?

– Dehogynem gyermekeim, volt nektek, de itt hagyott benneteket.

– És mondd csak anyánk, miért hagyott el bennünket?

– Hát, mert megijedt attól, hogy sokan vagytok.

– És mondd csak, hová ment?

– Odament, abba a nagy erdőbe, ni.

Na, jól van, elkezdtek tanakodni azon, hogy mit tegyenek.

– Így nem indulhatunk el, mert még valami bajunk eshet.

Csináltatunk a suszterral egy csizmát. Az a csizma ott fog minket letenni, ahol meglátjuk apánkat.

Olyan csizmát készített nekik, hogy mindkét lábukat bele tudták rakni, de kiszedni már nem tudták.

Na, rátaláltak az apjukra. Volt neki egy asztala. Fogták a csizmát és az asztal alá rejtették, majd megterítették neki abból, amit otthonról hoztak. Nézi.

– Drága Szentek! – kiáltja. – Mióta ebben a nagy erdőben élek, ilyen étel az én asztalomon még nem volt, mint most!

Egyszer csak benéz az asztal alá, látja ám a csizmát. Beledugja az egyik lábát, – nem elég – bele a másikat. Ki akarja húzni, nem tudja. A gyerekek – mondja – lerohták, megfogták és alig-alig bírtak vele, de hazavitték az apjukat. Hazavitték, megkötözték és megnyírták. Na, így már ő is olyan volt, mit más emberek.

– Hagyjatok már gyerekeim, mert most már nem megyek el többet – mondja.

– Na, így volt, ennyi, amekkora a polgármester lába!

Kupiji dă muzsdár (a fenti mese beás nyelven)

Ink-o dát Drágu-l Domn o dát, on cîgán, s-o cîgánkă. – Dă, nu? – N-ăve kupij. O făkut jél – cîagnolă- sáptyé muzsdávé, o făkut.

– Hej, sjé Drág Szfintyé – zîsjé –, kînd ár dă Drágu-l Domn, kit sáptyé muzsdávilyestye sză fijé – sáptyé kupij!

Na – zîsjé –, kum o vinyit áje vorbă dîn gură-j, sză răgyik-on muzsdo, kă plînzsjé kupilu. Kákă nyisj n-o sztát pîn lá sáptyé. Ly-o pusz je-n pát, ly-o pusz.

Kînd o văzut bărbátu-j, kă má sáptyé kupij äsz în pát, p lăszát-akulo, o lăszát-o.

O mérsz în pădură măré, o métsz. Áp-akulo, szá cînye în pădură măré, nu vinye ákász. má – zîsjé –, o pártyé dă păr, pă szub jél éjre, k-a hálántă pártyé sz-ákupire.

Kînd má, Dámnyé, or kriszkut kupiji, zîsjé odátă:

– Á mámă! N-ány ávut noj tátă?

– Dacskănu, kupilási méj – zîsjé –ác ávut tátă, dă v-o lăszát áisj.

– Á dă sjé ny-o lăszát, mámă?

– Dă, kă sz-o szpărijet dă voj, kă voj szăntyéc mulc.

– Ápu, hungy-o mérsz tátă?

– n pădură már-o mérsz, ákule-j.

Na, bényé. Sz-or lat kupiji, sz-or lat.

– Ej, n-ár fi trébuji ásá szá făsjény noj, szá mirzsjény în păduré, kă nyé patyé ápuká sjévá. Ony făsje ku susteru – zîsjé–, ony făsje o sjizmă. S-ony dusje sjizmă ku noj, hungy ony vigye, kă szá cinyé, ákulo-ny puny-o zsjosz.

Áfelă sjizm-o făkut, dă dauă pisjaré-s putye szá-s bázsjé-n je, dă dă szkot nu lyé putye szkaty-áfără.

Na, or dát dă jél. Jél áve o másză. nt-álăfel buzsjit déj măré.

Or dát dă jél, or dát. Ápp dă sjizm-áhaje, or pusz-o ákulo, – zîsjé – or pusz-o pă szub másză, or băgát-o. Na, kînd áp-or mérsz ákulo, j-or dusz szá măninsje d-ákász, j-or dusz. Vegyé.

– Drág Szfîntyé! – zîsjé. – Dă kîndgogyé misz în pădură-sz măré jo – zîsjé –, pă mászásztă á me áfel n-o māj foszt, k-áku! – zîsjé.

Sî szá ujtă māj bényé pă zsjosz. Ákulo-j sjizmă. Bág-on pisjor, nu-j dăsztul. Băgă sî hălălánt în je. Áré dă gînd szá-s szkată pisjarilye, nu patyé. Kupiji – zîsjé –or ruhunit pă jél, l-or ápukát, d-ábe sî d-ábe l-or dusz ákásză.

L-or dusz ákásză, l-or pusz în pát. L-or întunsz, kutotu, l-or lyigát zsjosz, l-or lyigát – zîsjé –, sî jél ájrá má, kă héjálanc.

– Lăszăcă mă kupiji méj, k-áku mán u māj mă duk. – zîsjé.

– Na, ásá o foszt, átít, kit aj pisjoru lu polgármester!²²

²² Kalányos Terézia: *Naua korbj – A kilenc holló*. Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium, Pécs, 2002. 52-53., 8-9.

A Nap és a Hold története

Valamikor régen nem volt Nap és nem volt Hold. Le voltak láncolva a világ túlsó végén, sárkányok között és óriások között. És nem engedték szabadon sem a Napot, sem a Holdat.

Élt akkor két ember. Ebben a két emberben igen nagy erő lakozott, azt tartották róluk, hogy a földkerekség legbátrabb és legerősebb emberei, akik nem rettennek meg semmitől. Ők tudták csak, hol van leláncolva a Nap és a Hold, és el is indultak a kiszabadításukra. Mentek, mendegéltek, vándoroltak hat eljes hónapig, sárkányok földjén keresztül, óriások földjén keresztül.

És elérkeztek a Naphoz és a Holdhoz.

Harcba léptek a fenevad sárkányállatokkal és a rettenetes óriásokkal, akik láncok között tartották a Napot és a Holdat, megverekedtek velük és győzelmet vettek rajtuk.

Mondta akkor az egyik ember:

– Én fogom vinni a Napot!

Mondta a másikat ember:

– Én pedig viszem a Holdat!

A Nap és a Hold útra szánta magát, ők meg leoldozták róluk a láncokat. És visszaindultak a világ túlsó végéről, sárkányok földjén keresztül, óriások földjén keresztül.

Ahogy jöttek, jövögéltek, útközben olyan tüzesre felizzott a Nap, hogy aki hozta a hóna alatt, azt az embert teljesen sötétre égette. Azért barna bőrűek a cigányok, mert annak az embernek a leszármazottai. A másik embernek pedig, aki a Holdat hozta a hóna alatt, minden nemzetsége fehér lett, őtöle a fehér emberek erednek.

Amíg jöddögéltek visszafelé, eltelt három hónap.

És hónuk alatt hozván a megmentett fényességeket, az égitestszabadítók hazaérkeztek. De a cigányember ott tartotta házában a Napot, a fehér ember meg ott tartotta házában a Holdat, hogy csak nekik világítsanak, nem akrták őket elbocsátani.

És akkor sírni kezdett értük az ég, könnyeivel elárasztotta az egész földet.

Az a könnyhullás volt az első eső a világon, amikor az ég megsiratta a Napot és a Holdat. Azóta van eső.

Mondja a Holdnak a fehér ember:

– Én fölengedlek téged, de fogadd meg, hogy minden hónap első péntekjén megújulsz és megjelensz az égen!

A Hold megígérte, hogy így lesz.

Ezért van, hogy minden hónap első péntekjén megújul, a hónap utolján meg letűnik az égről a Hold.

És fogadságot tett a Nap is, hasonlóan a Holdhoz. A Nap azt az esküvést végezte el, hogy minden nap sütni fog. Föl is kel a Nap, még télvíz idején is, és bár ő egyformán izzik állandóan, a tél havában nincsen nagy hatalma, mert a hideg nem engedi neki, hogy olyan uralmat vessen a világra, mint nyáron.

Amikor a fogadások megtörténtek, a két ember fölengedte a fényességeket.

És a Nap, ahogyan ígérte, megébredvén minden reggel, elindul és körülkerüli az összes országokat, de éjszakára oda tér vissza szállásra, ahonnan a láncok közül elhozták őt az emberek. És ugyanígy cselekszik a Hold is. Hogy miért? Azért, mert a Nap és a Hold a nyugati ég alól származnak, s oda van vágyakozásuk, ott van a hazájuk. Ott születtek, ott tudnak elnyugodni. Ezért megy le a Nap és a Hold mindig nyugaton.²³

19. óra

A cigányok élete régen

A cigányasszony meg az ördög című cigány népmese bemutatása.²⁴

20. óra

A cigány zászló

A cigány zászló bemutatása, sablon alapján zászló készítése.
Eszközök: zsírkréta, ragasztó, hurkapálca.

21. óra

A cigány himnusz

Gelem, gelem, lungone dromenca
Maladilem baxtale Romenca
Ah, Romale, kathar tume aven,
le caxrenca, baxtale dromenca?

Aj, Romale, aj, Čhvale!

Vi man sas ek bari familija,
Mudardasle e kali legija.
Athe vrema, uštyi rom akana,
Te xutrasa, maj mišto keresa!
Aven manca sa lumake Roma,
Thaj putras le romane droma!²⁵

²³ Adatközlő: Kolompár Ferenc Ferkina (sz. 1920), Csácsbozsok, Zala megye. In: Bari Károly: *Az erdő anyja – Cigány népmesék és néphagyományok*. Gondolat, Bp. 1990. 27-28.

²⁴ *A cigányasszony meg az ördög*. Kecskemétfilm kids. Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=u7K5eA09JXY&t=8s> (2019. 07. 20.)

²⁵ Cigány-zene.hu, <http://www.cigany-zene.hu/2010/08/gelem-gelem-a-romahimnusz/> (2019. 07. 20.)

A cigány és a gazdag úr

Élt egyszer egy nagyon szegény cigány. Aki olyan szegény volt, hogy már ennivalója se volt. Volt neki 9 gyereke és egy beteg, száraz felesége. Nagynehezségben éltek a gyerekek és éhségtől korgott a gyomruk. Egy nap a cigány elment a faluba kukoricalisztért és azon gondolkodott, hogy szeretne főzni ennivalót abból. Feltette a lábast a tűzre és tele főzte a lábast puliszkával. Láta, hogy jön a földesúr hozzá egy szép kocsival. A cigány gondolt egyet, mert a földesúr nagyon gazdag volt, mindene volt neki, munkát sem csinált, és sohasem éhezett. Fogta a fazekat a forró fazekat, és oda vitte a homokra. Akkor ért oda az úr és látta, hogy a cigány kint főz és fő a puliszka és a cigány beszélt neki. A földesúr csodálkozott azon, hogy nincs tűz a lábas alatt, mégis fő az étel. Szólt a cigányhoz. – Mit csinálsz, te cigány? – Mit csinálhatok, nem látod, puliszkát főzök.

– Ez, hogy lehetséges, mert tüzet nem látok. – Ez az ebéd tűz nélkül fő, mert ez olyan fazék, hogy mindenfélét főzhet tűz nélkül. A földesúr gondolkodott. Jó lenne megvenni ezt a fazekat, mert bármit főzhetne benne. – Cigány add el nekem ezt a fazekat! – Nem lehetséges nagyságos úr. Nekem is kell és nagy az ő ára. – Nem törődök azzal, van elég pénzem. De fakanál is jár hozzá, azzal együtt adom csak. – Jól van, mond csak mennyi az ára. – 100 arany az ára nagyságos úr. – Adok, mit kérsz. Te majd veszel magadnak másik fazekat. – Jól van uram, ide számold a pénzt. A földesúr kiszámolta a 100 aranyat a cigány tenyerébe. Fogta a fazekat és a fakanalat, azután elment.

O rom haj o barvalo raj

Trajilas jekhar jekh zurales chorro rom. Kasavo chorro sas, hoj daba sa les te xal. Sas les ijja shavora, haj jekh nasvalyi shuki romnyi. Bares phares trajisardine, le shavora kathar e bokh chi chingar chi dine. Jekh dyes o rom las ando gav karvachesko aro, – haj gindisardas kodi, kamel te kiravel xamasko anda leste. Tela piri phabardas, haj kiravelas e pulicka. Dikhlas, hoj avel la phuvako raj karing leste, pe-kh shukar vurdon. O romgindisardas jekh, kado phuvako raj zurales barvaloj, sakofalo si les, haj chi kana chi kerel butyi, haj man naj khanchi, sar shaj xoxav les? Tele las e vrazdini piri, haj majintya ingerdas la po kishaj. Atunchi reslas kothe o raj, haj dikhlas hoj o rom opral pe piri si, haj

hamisarel e pulicka, haj romane vorbi phenlas. La phuvako raj chudisardas pe kodi, ke naj jag tela piri, vatunchi kirol o xamasko. Duma das kaj o rom:

- So keres tut more!
- So te keros, chi dikhes, pulicka kiravav!
- Haj kodi shaj si, ke e jag chi dikhav!
- Kodo xaben bijagako kirol, ke kasavi kadi piri, ande soste sakofalo shaj kiravav bijagako!
- La phuvako raj ande gindura pelas. Mishto avlas te kinav kadi piri, ke sakaj shaj si te kiravav ande late.
- Roma! Bikin mange kadi piri!
- Nashtig dav raja tyo baripe! Vi mange trubuj, haj but laki ahor!
- Chi na bunusar lesa, si ma love dosta!
- De vi e varishka phirel late, kodolasa kethane dav feri!
- Mishtoj, feri phen sode e ahor?
- Shel somnakaja si e ahor, raja tyo baripe!
- Dav me so manglan. Tu maj keres tuke kaver piri.
- Mishtoj mure raja, kathe ginav le love!
- La phuvako raj tele ginadas le shel somnakaja ande romeski palma, opre las e piri, haj e varishka, pala kodi tradas-tar.”²⁶

23. óra

Cigány mondókák magyar és cigány nyelven

Kana somas

Kana somas cino shavo,
Sas ma zeleno kolopo.
Nas ma bajo, nas ma khanchi,
Baxtalo somas atunchi.

Kana gelom ando foro,
Kindom mange cino gono,
Shutom andre nyevo manro,
Taves sasto thaj baxtalo.

Mikor még kisfiú voltam

Mikor még kisfiú voltam,
Kalapot szép zöldet hordtam.
Nem kísértek kínok, gondok,
Szerencsés voltam és boldog.

²⁶ Fordította dr. Karsai Ervin. Scribd.com, <https://www.scribd.com/doc/44718454/cigany-mesek-ciganyul-magyarul#> (2019. 07. 20.)

Mikor a vásárba mentem,
Magamnak kis zsákot vettem.
Kap kenyeret, aki éhes-
Légy szerencsés egészséges!
(Simor András fordítása)²⁷

24. óra Népköltészet: versikék, kiszámolók, nyelvtörők

Mondóka
Fent a dombon ül egy nyúl,
úgy pipázik, mint egy úr,
dohányt szív!

Besel o sosj po pláj,
cirdel peszke, szár ek ráj,
pel duháno!”²⁸

„Kiszámoló
Megy a fiú az erdőbe,
Eltört kocsija kereke,
Szegekkel ő javíthatja,
Amennyit kér, adjad oda!

Ginavelimasko

Zahl shavo ando vesh,
Phadyilas e rota,
Sode karfa trubunas
Te kerel e rota?”²⁹

25. óra Cigány költők versei, mondókái

Romka Demeter: Énekeljetek, cigányok!

Énekeljetek, cigányok,
táncolni megyek.
Öröm, jókedv vár tirátok,
ha énekelek.

²⁷ Karsai Ervin–Rostás-Farkas György (szerk.): *Cigány-magyar képes olvasókönyv*. Gondolat, Bp., 1990. 159.

²⁸ Bari Károly: *Az erdő anyja – Cigány népmesék és néphagyományok*. Gondolat, Bp. 1990. 408.

²⁹ Karsai Ervin, Rostás-Farkas György (szerk.): *Cigány-magyar képes olvasókönyv – Te sityovas romanes!* Gondolat, Bp., 1990. 121.

Aki dalol, aki táncol,
boldog és szabad,
boldogságot, egészséget,
csak az ének ad!
(Simor András fordítása)

Gilyaban gilyi, Romale!

Gilyaban gilyi, Romale,
Zhyav me te khelav,
Me tumenge savorenge
E patyiv kerav.

Kon khelel, kon gilabalu,
Baxtalo avel,
Ke e baxt o sastyimos
E gilyi anel!³⁰

26. óra

Gyermekdalok, altatók, ringatók magyar és lovári nyelven

Leksa Manush: Cigány bölcsődal

Csicsijja, bubája...
Kihunyt a tűz lángja.
A cigány mind alszik,
Az út is elalszik.
Aludjál, fiacskám,
Én kicsiny csikócskám.
Csicsijja...
Kisfiam szép álma:
Mint a nap sugara -
Csicsijja...

Csicsijja, bubája...
Alszik a madárka.
Lefekszik a farkas,
Te is most már alhass -
Aludjál, fiacskám,
Én kicsiny kutyácskám.
Csicsijja...
Fejed alatt párna,

³⁰ Szegő László (szerk.): *Cigány bölcsődal*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Bp., 1980. 14.

Kél a hold világa -
Csicsijja...

Csicsijja, bubája...
Jó a cigány sátra,
Benne a szél nem fúj.
Az is háltni indul -
Aludjál, fiacskám,
Én kicsiny halacskám.
Csicsijja...
Amint a nap felkel,
Indulunk majd reggel
Útnak a sereggel.
Csicsijja...

Te is jössz majd vélünk:
Megyünk, mendegélünk
Csicsijja...
Utadat szerencse
Áldja, kísérgesse,
Csicsijja...
(Szegő László fordítása)

Romano solyari

Ay nene, ay nene..
Yagorya murdine.
Pasine o Roma,
Otkhinyona droma.
Sov i tu, chxavoro,
Mro tikno khuroro.
Ay nene...
Te dikhes tu sune
Khamoro.
Ay nene...

Ay nene, ay nene...
Ruvore pasine,
Zasute chiriklya,
Na urnyana gilya...
Sov i tu, chxavoro,
Mro tikno jukloro.
Ay nene...

Baxt yanela sune
Chxonoro.
Ay nene...

Ay nene, ay nene...
Shtil si shatri parne,
E balval na phurdel,
Yoy Romenca sovel.
Sov i tu, chxavoro,
Mro tikno machoro.
Ay nene...
Sir ushtasa ame
Pir droma Romane
Jasa tu, sir baro,
Ay nene...

A kana tu zasov,
Mro tikno chxavoro,
Ay nene...
Te yavela lokho
Dromoro,
Ay nene...³¹

27. óra **Hangutánzó és hangszerpótló eszközök**

Pl.: Ceglédi kanna, kanalak, kövek, rumbatök
Szemléltetés, bemutatás, a gyerekek kipróbálhatják, ha akarják.

Parno Graszt: *Rávágok a zongorára* (Petőfi Rádió Akusztik) című felvétel közös megtekintése,³² a kanna és a kanalak megfigyelése.

28. óra **Egy egyszerű hangszer készítése**

Egyszerű pengetős hangszer készítése befőzőgumik és kisebb dobozok segítségével.

29. óra **Hangszerek megszólaltatása**

³¹ Szegő László (szerk.): *Cigány bölcsődal*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Bp., 1980. 22.

³² Parno Graszt: *Rávágok a zongorára* (Pető Rádió Akusztik), Youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=-YO68M79B5o> (2019. 07. 19.)

Rostás Farkas György azt írja, hogy „a cigány ételek jellegzetesek. Levest ritkán főznek, akkor is csak tyúklevest, illetve marhahúslevest. A tyúk egészben fő a levesben, mikor megfőtt, megsütik, vagy kirántják. A hús szinte mindennapos, nélküle nem múlik el étkezés. Pörkölt, vagy sült hús paradicsommal, paprikával, hagymával. A húsos káposzta szinte nemzeti eledelük. Főzelékféléket csak ritkán főznek. Tészták közül a káposztás, túrós tészta a szokásos. Szinte minden cigány csoportnál egyik kedvenc étel a lecsós nokedli. Nagyobb ünnepekkor mindig töltött káposztát készítenek, a töltelék zöme hús. A toroskáposzta tyúkhússal, disznóhússal, marhahússal, füstölt hússal készül. Még ma is a legfőbb eledel a káposzta és a hús.”³³

Váradi Gusztáv azt írja szakdolgozatában, hogy a keceli cigányság körében a hagyományos karácsonyi étel a rántásos káposzta és a hamuban sült pogácsa volt. Kecelen a cigányok általában naponta csak egyszer ettek, de olyan is volt, hogy nem jutott minden nap étel az asztalra. Váradi azt írja, hogy ez attól függött, hogy mennyire voltak élelmesek a családfők. „...volt, aki ürgézni ment, volt, aki varjúzni járt, ezzel segített a családnak a betevő falatot előteremteni. Minden családra jellemző volt a sündisznózás. Akkoriban csapatokban jártak sündisznózni. Három-négy zsákkal összeszedtek, ezt a zsákmányt a családok között szétosztották, ki-ki főzte, ahogy tudta.”³⁴

Lecsós nokedli készítése. Összetevők beszerzése recept alapján.

Autentikus cigányzene hallgatása

Parno Graszt

Tánclépések bemutatása, tanítása

Egy helyi muzsikus meghívása, táncház

Számolás 10-ig

jekh, duj, trin, shtar, panzh, shov, ehta, oxto, ijja, desh.

³³ Rostás-Farkas György: *A cigányság hagyomány-és hiedelemvilága*. Rostás Farkas György, 2000. 52.

³⁴ Váradi Gusztáv: *A cigányság hiedelme, szokásai és szocializációja Kecelen* (szakdolgozat). Kiskunhalas, 2009. 30.

Baxtalyi detehara!	Szerencsés reggelt!
Lasho dyes!	Jó napot!
Lashi ratyi!	Jó estét/éjszakát!
Te del o Del!	Adjon Isten!
Lasho dyes te del o Del!	Jó napot adjon az Isten!
Del andas tut!	Isten hozott!
Del andas tumen!	Isten hozott benneteket!
T'aves sasto thaj baxtalo !	Legyél egészséges,
	szerencsés!
T'aves sastyi thaj baxtalyi !	Legyél egészséges,
	szerencsés!” ³⁵

Ad nektek a kedves szent Isten szerencsét, erőt és egészséget!
 Del tume o drago suntó Del baxt, thaj, zor thaj sastyipe!

Segítsen minket az a szent Isten jobb móddal, mint most!
 Te zhutil amen o suntó Del, majlashe modosa sar akanak!”³⁶

³⁵ Cigány Nemzetiségi Önkormányzat Törökbálint honlapja. <http://cko.hu/koszonesek.htm> (2019. 07. 22.)

³⁶ Adatközlő: Váradi Gusztáv, Kecel, 2019. 07. 22.

Cigány népismeret 2. osztály

1. óra: Ismétlés, nyári élmények

2. óra: Szülők, testvérek, család, rokonok megnevezése, lerajzolása

Egy, két, tizenkét

Egy, két, tizenkét,
Puszilom a szádat én.
Mert a szád az hamiskás,
Csak én leszek a babád.

Apu, anyu szerettek,
Mint a Nap, úgy öleltek.
Legdrágábbak ti vagytok,
Legyetek hát boldogok!

Jekh, duj, deshuduj

Jekh, duj, deshuduj,
Me chumidav tyiro muj.
Tyiro muj sas xoxamno,
Me avo tyo piramno.

Tata, mama kamen man,
Sar Kham lossharen man.
Tume san drazhi mange,
Th'aven saste baxtale!³⁷

3. óra: Szülők, testvérek, család, rokonok megnevezése cigány nyelven

Lovagolni szeretnék,
Erdőt, mezőt bejárnék,
Adnék neki szénát, zabot,
Fussa be a fél világot.
Úgy vágatnké, mint a szél,
Irigyelne, aki él.

³⁷ Adatközlő: Kolompár Lászlóné (Gizi), a keceli Czinka Panna Óvoda részére készítette a fordítást helyi (keceli romungró) nyelvjárásban.

Gondoznám a paripám,
Boldog volna nagyapám.

Kamav te klisav grastes,
Andre phiros le mal vesh,
Xaxavos xamaskosa,
Te nashel andre luma.
Sar e balval nashavos,
Xanzhvarel man kon trajol.
Grastes grizhisaravo,
Papo t'avla baxtalo.³⁸

4. óra: Ragadványnevek, csúfnevek a családokban

A cigányoknál ősi szokás, hogy mindenkinek cigány neve van. Ezek a cigány nevek megkülönböztető nevek, sokszor már kiskorukban megkapják, egy-egy tulajdonság vagy valamilyen cselekvés, valamelyik ős neve lesz a névadó. Ezek a nevek ragadványnevek. Ilyenek pl. (férfinevek): Párno, Bango, Lolo, Nani, Tontos, Basir, Tilta, Hegli, Dilo, Joka, Kuslo, Kálo, Vörös, Basno stb. Női nevek: Vorzsa, Cini séj, Céna, Muca, Babus, babori, Lusa, pinka stb. Kislány nevek: Ána, Pisze, Lina, Gyémánt, Pulyka stb. Párno, vagyis fehér, mert fehérebb a bőre, Kálo, ha feketébb volt. Bango, mert görbén járt, Kuslo, mert kopasz volt. Ha később kezdett beszélni, akkor Mutonak nevezték.³⁹

5. óra: Családi hétköznapiak, napirend

A roma családok másképp viszonyulnak az időhöz, az idő múlásához, mint a többségi társadalom, éppen ezért nehezen igazodnak a szigorúan strukturált elvárásokhoz. A roma családok szerkezete, felépítése is nagyban eltér a nem roma családoktól. Több generáció él együtt általában, és igen erős a családi kötődés.

„Az újszülöttek köré szerveződik az élet. Az egész család – nemtől, kortól függetlenül – gondozza a csecsemőt, neveli a gyermekeket. ... A hagyományos roma családban mindenki mindenben részt vehet, amihez kedve van, semmire sem kényszerítik. A gyermek önállósodásával erősödik a családi féltés. A kényeztetés és a féltés együttes hatására a szeparációs félelem és a dackorszak nem jelenik meg életkori sajátosságként a cigány gyermekek életében. A jogilag még kiskorú cigány gyermek teljes jogú tagja a családnak. 12 éves kora körül

³⁸ Adatközlő: Kolompár Lászlóné (Gizi), a keceli Czinka Panna Óvoda részére készítette a fordítást helyi (keceli romungro) nyelvjárásban.

³⁹ Adatközlő: Várad Gusztáv, Kecel, 2019. 08. 02.

már nem is parancsolnak neki. A serdülőkor (és ezzel együtt a serdülőkori válság is) kimarad az életükből. ... Nem csoda, hogy ebben az időszakban szakad meg sok gyermek iskolai pályafutása.”⁴⁰

6. óra: Családi ünnepnapok, ünnepi hagyományok

Rostás-Farkas György azt írja könyvében, hogy „ünnepek alkalmával minden cigány a legjobb tudása szerint készül fel az ünnepre. ... Ilyen ünnepek: Karácsony /krechuno/, húsvét /patradyi/, pünkösd /rusaja/, újév /nyevo bersh/, keresztelő /bolipe/, születésnap /rakhadyimasko dyes/, Mária-nap /suntona Marijako dyes/, búcsú /bushovo/, halottak napja /mulengo dyes/. Ilyen ünnepek alkalmával igen nagy a készülődés, a sütés, főzés. Nem számít, mennyibe kerül, mert jönnek a rokonok, vendégek, és nem is kevés vendégre számítanak. Ilyenkor bárki jön, étellel, itallal kínálják meg. Káposzta minden háznál van, vagy töltött káposzta, vagy húskáposzta. Ilyenkor levest is főznek többnyire tyúkból.”⁴¹

7. óra: Közösségi ünnepeink

Cigány nemzetiségi ünnepek, évfordulók

„Március 19. – A Cigányok világnapja. Európa több országában megtartott megemlékezés. Nem hivatalos ünnep, egy tavaszköszöntő hagyományon alapul. „Ezen a napon indultak tovább a romák a téli szálláshelyükről vándorolni” – adják magyarázatát. A hivatalos ünnepet, a romák világnapját április 8-án tartják.

Április 8. – A Romák Világnapja. A romák 1971-ben, Londonban rendezték meg első világkongresszusukat, amelyen az Indiából és húsz országból érkezett küldöttek elfogadták a roma nép szimbólumát, zászlaját, mottóját, himnuszát és április 8-át a romák világnapjává nyilvánították. Ekkor folyami szertartásokkal, illetve gyertyagyújtással ünnepelnek a romák a világ mintegy 40 országában, ezzel emlékezve arra, hogy mintegy ezer évvel ezelőtt indultak Indiából máig tartó vándorútjukra.

Április 11. – A magyarországi cigányság hivatalos ünnepe. Az első Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat megalakulásának időpontjára tekintettel az Országos Cigány Önkormányzat 1999-es döntése alapján.

⁴⁰ Dr. Szabó Ákosné: *Velük vagy rajtuk? A roma gyermekek és szüleik szükségletei*. Gyógypedagógiai Szemle, 2003. XXXI. évf. 2. 97.

⁴¹ Rostás-Farkas György: *A cigányság hagyomány-és hiedelemvilága*. Rostás Farkas György, 2000. 53. 54.

Július 18. – Cigány szolidaritási nap. 1989-ben rendezték meg először Budapesten.

Augusztus 2. – A cigány holokauszt emléknapja. 1944. augusztus 2-áról 3-ára virradóra több mint háromezer cigányt gyilkoltak meg az auschwitzi haláltáborban. Magyarországon ezen az éjszakán virrasztással emlékeznek az áldozatokra.”⁴²

8. óra: A cigányok lakhelyei régen és ma

Hogy milyenek voltak régen a cigány lakhatási körülmények? Lakatos Menyhért így ír erről: „Magunk eszkábálta rozzant házikók, vályogból, sárból összetapasztva, úgy ahogy felrakott nádtetővel, benne egyetlen szűkös helyiség: nyolc-tíz, vagy ennél is több felnőtt, gyerek lakott ott összezsúfolva. A fekhelyek vályogból készültek vagy napraforgószárból hányódtak össze, a falon egy-egy ütött-kapott fazék vagy lábos árválkodott. Azt már tehetős számba vették, aki sikerített magának valami ládafélét, abba aztán belerakhatta az egy szem tartalék ruhát, már akinek volt még egy a rajta lévön kívül. De bizony a legtöbb családban nem is volt semmiféle tartalék. Egész vagyonunkat a testünkön hordtuk, a lábunkra már nem jutott belőle.”⁴³

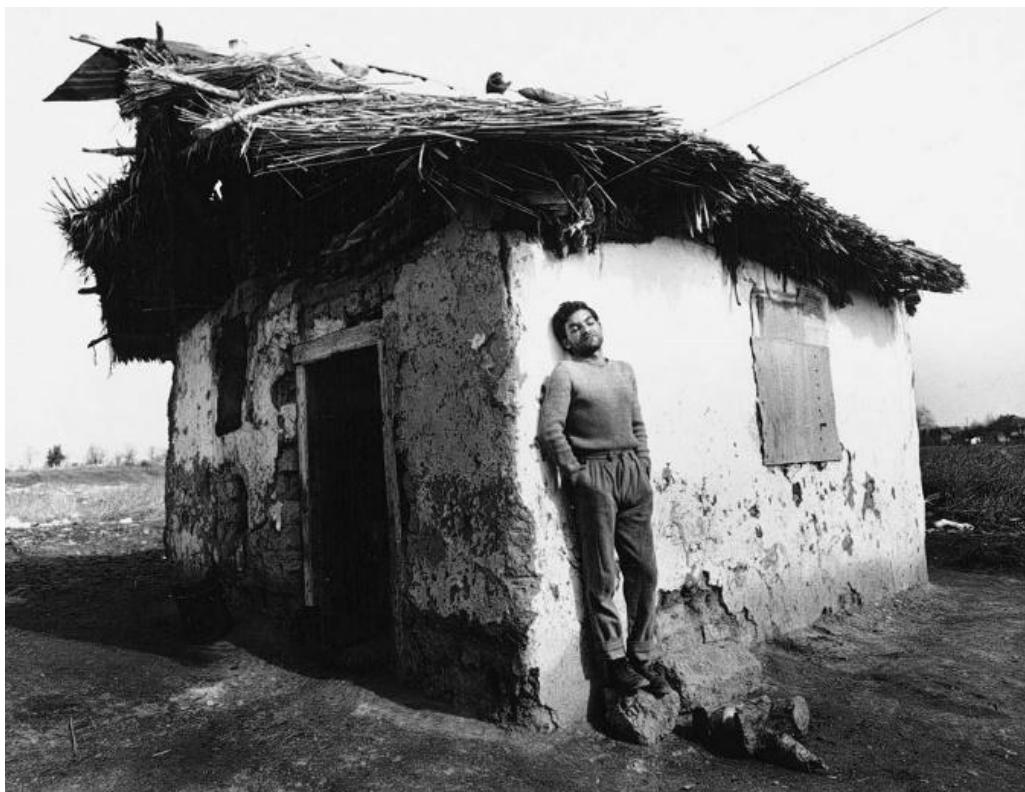
Váradí Gusztáv azt írja a *Kecel Anno* című könyvben, a keceli cigányok közül azok, akik nem tudták eldönteni, hogy mennek, vagy maradnak, sátrakat vert le, abban laktak. „Volt, aki földbe vájt viskót épített magának. Télen a sátor bejárata előtt raktak egy nagy tüzet, és a beáramló meleg fűtötte a sátrat. Amikor lefekvés előtt nagy volt a parázs, vaslemezen vagy rossz lavórba parazsat raktak, és azt bevitték a sátor közepére, így melegedtek.”⁴⁴

⁴² BMK Nemzetiségi Magazin. <http://nemzetisegek.bmknet.hu/2018/03/08/cigany-nemzetisegi-unnepek-evfordulok/> (2019. 08. 08.)

⁴³ Lakatos Menyhért: *A narancsszínű nap birodalma*. In: Juhász Júlia: *Találkoztam boldoguló cigányokkal is*. Taninfo, Bp., 2003. 24.

⁴⁴ Váradí Gusztáv: *Adalékok a keceli cigányság történetéből*. In: Kiss Csaba, Varga Józsefné: *Kecel Anno*. Kecel Város Önkormányzata, Kecel, 2018. 482.

9. óra: Kunyhó, putri makett készítése sárból, szalmából, nádból

*Horváth M. Judit és Stalter György: Más Világ, 1998 (online könyv) –
Mai Manó Ház Blog*

10. óra: Ház makett készítése

11. óra: A cigányok gyűjtögető életmódja: növények

A cigányok egyik pénzkereseti lehetősége az volt, hogy gyűjtöttek különböző vadon élő növényeket és gombákat, majd azt áruba bocsátották. „...gombázás, csiga-makkszedés, »csipkésés« (csipkebogyószedés), attól függően, hogy mire van igény, mit vesz a vásárló. Ezek a munkák szigorúan a cigánysághoz társulnak, a magyar környezet ennek megfelelően nem is tekinti őket munkának, hiszen azt mondják: »ez gyűjtögető életmód, ilyet az ősember korában csináltak.«”⁴⁵

12. óra: Gombák, gombafajták

Leggyakrabban a csiperke-, róka-, rizike-, szegfű-, az őzláb, a galamb- és a laskagombákat gyűjtötték.⁴⁶

⁴⁵ Kovai Cecília: *A cigány-magyar különbségtétel és a rokonság*. L'Harmattan, Bp., 2017. 116.

⁴⁶ Bálint Gazda honlapja. <https://balintgazda.hu/aktualis-kert/szeptember/melyek-a-leggyakoribb-vadon-termo-eheto-gombak.html> (2019. 08. 05.)

13. óra: Gyógynövények és azok felhasználása

- Pongyola pitypang : máj, epehólyag, vese megbetegedéseit és az ízületi problémákra.
- Nagy csalán: vértisztító, reumatikus panaszok csökkentésére is kiváló, lázcsillapítása, vérszegénységre és kiütésekre is használhatjuk, de sok vitamint és ásványi anyagot (vasat) tartalmaz.
- Közöséges cickafark: köhögésre, lázra, vérzéscsillapításra is jó.
- Orvosi székfű, kamilla: nyugtató hatású, segíti az emésztést, gyulladáscsökkentő, toroköblítő.
- Levendula: nyugtató, gombaölő, bőrsimító, fájdalomcsillapító, immunrendszererősítő, keringésjavító.
- Citromfű: gyomorégésre, puffadásra, szorongásra ajánlják.
- Menta: gyomorpanaszokat, szorongást enyhíti, élénkít, elűzi a fáradtságot.
- Orvosi zsálya: hőhullámokat enyhíti, torokfájást csillapítja, vírusölő.⁴⁷

14. óra: A vályogvetés

„A vályogvetők cigány neve: lipitori, hasonlóan a tapasztóké is. A cigányok egy része, akik máshoz nem értettek, az egyik legnehezebb fizikai munkát vállalták, a vályogvetést. Ez a munka nyáron igen sok családban biztosította a megélhetést, mert itt azonnal fizették a munkát, s a vályogvető napi ételt is kapott. ...

A vályogkészítés országosan elterjedt. ...

A vályogvetőhelyet ott választották ki, ahol a laposokban megmaradt a víz, amit aztán fel tudtak használni a vályogvetéshez. A vályoggödörök mélysége eléri a három métert is. A cigány vályogvetőknek a megrendelő adta a töreket, pelyvát, esetleg apróra tört szalmát. Itt nem napszámban kellett dolgozni, hanem a vályog ezre után alkudtak meg a bérre. Például 1963-ban 1000 vályogot 300 forintért vetettek. ... Ezt a munkát túl korán kezdeni nem jó, mert hideg a sár, kihűti a kezeket, lábakat. Este viszont tovább lehet folytatni, mert a meleg tartós. Este végzik el a másnapi előkészületeket. A vályogvetéshez általában két ember szükséges. Egyik a tömő, a másik a vető. A tömő benne áll a vályoggödörben, a vető fent a parton. A vályog alapanyaga a sár. Úgy készül, hogy előbb gödört ásnak. A felásott földet nem dobják ki a gödörből, hanem vizet eresztenek rá. A földet előbb vízzel dolgozzák át, majd kétszer, háromszor átkapálják. Ezután a vető a partról bevillázza a töreket, pelyvát (aprószalmát). A tömő előbb átkapálja a töreket sárral, azután jól megtapossa. Amikor ily módon elkészül a sár, hagyni kell pihenni. Amíg a sár pihen, elkészítik a vetőket és a vetőhelyet. A vetőket vízbe teszik, megtisztítják, a kivetendő vályog helyét felseprik, majd törekekkel,

⁴⁷ Sokszíni vidék, <https://sokszinuvidek.24.hu/kertunk-portank/2018/11/27/10-gyogynoveny-aminek-minden-kertben-ott-a-helye/>. (2019. 08. 05.)

szalmával behintik. A tömő beugrik a gödörbe, a vető pedig a vetőt maga elé teszi, illetve a tömő elé. Két vetővel beugrik a gödörbe, a amikor a vető elhúzza az egyiket, addig a tömő megtömi a másikat. Így a munka gyorsabb és folyamatos. Van egyes, kettes és négyes vető. Gyalult fenyőfából készítik, csaposan egymásba illesztett oldalakkal, fenéktalpakkal, hogy könnyebben lehessen húzni és ne kopjon a vályogvető alja. A vetők fenekén 5-5 kerek lyuk van, hogy a felesleges víz ki tudjon folyni. Elöl, hátul fogója is van a vetőnek: ezeknél fogva kell húzni a vetőhelyre. Egy vastag drót van meghajlítva húzónak, egyik vége félkör alakban, másik vége teljes kör formájú. Itt kell fogni, de hogy ne vágja a kezét, ronggyal szokták betekerni. A vetőket nem akárhogy teszik a tömő ember elé. A parton van egy kis gödör, valamivel nagyobb, mint a vető, 40 cm mély, és víz van benne. A visszahúzott üres vetőt ebbe a kis gödörbe kell tenni, ahonnan a tömő veszi el, teszi maga elé és megtölti. A vető mindig nedvesen kerül a tömő elébe, de mielőtt sárral megtömi, előbb egy kis szalmát hint bele vagy töreket, hogy a vályog könnyebben kicsússzon a vetőből. A már behintett nedves vetőbe annyi sarat kell beletenni, hogy félig megtöltse a vetőt, s ezután következik a nyomkodás, hogy az alsó sarokba is sár kerüljön. Ismét sarat tesznek a vetőbe, majd vizes kézzel el kell simítani a tetejét. Így a felesleges sár lejön a vetőről, s a vályog teteje formát kap. Ha a vető kettes, négyes, akkor a többi részeket is hasonlóan kell megölteni. A gyakorlott tömő egy vályognyi sarat tud kivenni egyszerre a sárból. Így a munka gyorsabb. Mikor a vető tele van, akkor aki húzza, beakasztja az elkészített kampót a vető fogójába, és odahúzza, hogy a vályogok szépen egymás mellé kerüljenek. Csak kis hézag van a vályogok között, hogy sok elférjen egymás mellett. Hirtelen mindkét fogójánál fogva elkapják a vetőt és fejjel lefelé a földhöz vágják. A vetőben lévő sár kiesik a vetőből. A vályog tetején öt kis lyuk látszik úgy, hogy kb. 1/2 cm látszik ki a vályog felületéből. Ez a kis kiálló sárdarab száradás után leesik”⁴⁸

- 15. óra: Cigány eredetmondák** meghallgatása, lerajzolása, bábozása, dramatizálása
Az alábbi mese meghallgatása, és a szereplők lerajzolása.

A levágott búza

A szegény cigányok a világ másik végéről átjártak a világ másik végére. Énekeltek, táncoltak az utakon. Egyszer csak megláttak egy nagy várat.

– Cigányok! Menjünk, kérjünk magunknak munkát! – szólalt meg közülük az egyik, aki a bírójuk volt.

Be is mentek a várba:

– Jó reggelt, királyunk, grófunk!

⁴⁸ Uccu Alapítvány honlapja: Ősi cigány mesterségek és foglalkozások. 29-31.
<http://www.uccualapitvany.hu/wp-content/uploads/2016/01/%C5%90si-cig%C3%A1ny-mesters%C3%A9gek-%C3%A9s-foglalkoz%C3%A1sok.pdf> (2019. 08. 05.)

– Halljátok cigányok! Nem vagyok én sem gróf, sem király, én pap vagyok.

– Légy szerencsés, atyánk! Mi cigányok vagyunk, atyánk! Az Isten is megsegítene, ha adná nekünk munkát.

– Munkát? Aztán mit tudtok ti csinálni?

– Mindent meg tudunk csinálni.

– A búzát le tudjátok-e vágni?

– Hogyne! Mi ne tudnánk?

– No halljátok, cigányok! Vádjátok le a búzát! De mondjátok meg nekem, hány nap alatt tudjátok levágni és összeszedni?

– Három nap alatt le is vágjuk, össze is szedjük.

– Jól van!

– Csak, atyánk, tegyél velünk annyi jót, hogy adsz nekünk három napi ennivalót.

– Adok nektek. Üres hassal nem lehet dolgozni.

A pap adott nekik háromnapi ennivalót. Elmentek oda, ahol a búza volt. A pap a várban maradt.

Megszólal az egyik cigány:

– Egyetek, igyatok és énekeljete: csöppet se féljete!

Megszólal a másik cigány:

– Várj! Kipróbálom hogy fog a pap kaszája.

S fogta, egy kis helyről levágta a búzát, és össze is szedte. Utána odament a többiekhez és három nap, három éjjel ettek, ittak. A negyedik napra nem maradt semmijük. Elfogyott az ennivalójuk is, az innivalójuk is. Visszamentek a paphoz.

– Jó reggelt, atyánk!

– Isten hozott benneteket, cigányok! Hogy volt?

– Atyánk! A munkával készen vagyunk. Le is vágtuk, össze is szedtük: fizethetsz nekünk.

– Fizessek? Nem is láttam, hogy mit csináltatok!

– Le is vágtuk, kötegbe is raktuk!

– Nem, nem, emberek! Előbb meg kell néznem nekem is.

– No halljad, atyánk! Mondok neked valamit. – Letérdel az egyik cigány és Istenhez imádkozik:

– Atyánk, ha nem hiszel nekünk, adja az Isten, hogy nőjjön vissza a búzád, ahogy volt!

Ezután a cigányok otthagyták a papot és elmentek útjukra.

A pap hagyta, hogy elmúljon a nap, és utána elment megnézni a búzáját. Mikor meglátta, elkezdte vakarni a fejét: – Isten meghallgatta a cigányokat, mert a búza újra kinőtt.

O téle sindo gyiv (A fenti mese romungro nyelven)

Le csorre romá pá lá lyumáko jekh ágor, pá lá lyukámo áver ágor phirenász.
Gyilábenász, khelenász pej dromá.

Jokhár numá dikhen jekh bári gyiz.

– Romále! Zsász khote, mángász ámenge butyi! – phenel máskár le rom o jekh, kon szász lengo biróvo.

Vi géline ándre ándi gyiz:

– Drobut tu krájá, grófoná!

– Sunen romále! si szim me grófot háj csi kráj, me rásáj szim.

– Te ávesz báxtálo rásájá! Áme rom szám, rásájá. Zsutilász tu vi o Dél, te deszász áme butyi.

– Butyi? Ápál szo zsánen te keren, romále?

– Áme szogodi zsánász te kerász.

– Zsánen tume te sinen o gyiv?

– Szár tená! Áme tená zsánászász?

– No romále, sunen! Sinen o gyiv! de phenen mánge, telá kettye gyészen zsánen te sinenlesz, tháj te kidenlesz?

– Telá trine gyészen vi sinászlesz, vi kidászlesz.

– Misto!

– Numá rásájá, ker ámenge kettyi lásimo, te desz áme trine gyészengó xáben.

– Dáv tume. Suse perreszá csi zsánen butyi te keren.

O rásáj dász le trine gyészengó xáben. Géline khote, káj o gyiv szász.

O rásáj ásilász ándi gyiz. Del dumá o jekh rom:

– Xán tháj pen tháj gyláben: nád árán kháncsi!

Del dumá jekh áver rom:

– Ázsukár! Zumáváv, szár xutyile le rásájeszki, kászá.

Tháj lel pá jekh cigno thán sinel téle o gyiv tháj vi kidellesz khetáne. Pálákádo gélász káj le máj but zséne, tháj trin gyész, trin rátyá xáline, tháj pilline. Po stárto gyész csi ásilász le kháncsi. Nácsilász vi lengo xáben, vi lengo piben. Géline pálpále káj o rásáj.

– Drobut tu rásájá!

– O báro Dél ánel tume, romále! Szár szász?

– Rásájá! Gátá szám lá butyászá. Vi sindám, vi kidám; sáj potyinesz ámenge.

– Te potyínáv? Csi ná dikhem inke, te szo kerdán!

– Vi Sindám, tháj vi phánglám le kévi.

– Ná, ná, mánusále! Muszáj te dikháv me máj ánglál.

– No sun rásájá! Phenáv tuke várisho.– Perel o rom pe csángende tháj rugyilpe káj o Dél: – Rásájá, te kerel ná pátyász tu ámenge, te kerel o Dél, te vázdelpe o gyiv pálpále kádé, szár szo szász!

Pálákádo le rom mukhline khote le rásájesz, géletár máj dur le dromencá. O rásáj mukhlász te nécsol jekh gyész, tháj gélász ávri pej mál, te dikhel peszko gyiv. Káná reszlász pej mál, xárundel o rásáj peszko séro:

– Pátyálász o szunto Dél le remengo muj, ke vázdiszajlász o gyiv pálpále.⁴⁹

⁴⁹ Fábíán Teréz (szerk.): *Zsánáv ábá te gináv – Olvasókönyv*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993.

16. óra: Cigány eredetmondák meghallgatása, lerajzolása, bábozása, dramatizálása
Az előző órán hallott mese felelevenítése, a szereplők rajzolásának folytatása, díszletek elkészítése, próba. Szerepek kiosztása. (közönség toborzása a következő órán megrendezésre kerülő előadásra)

17. óra: Cigány eredetmondák meghallgatása, lerajzolása, bábozása, dramatizálása
A mese előadása a bábokkal közönség előtt.

18. óra: A cigány mesemondás jellemzői

„A cigányoknál a mesemondás általában férfitevékenység, női mesemondókat alig ismerünk, a közösség is ritkán fogadja el őket ebben a szerepkörben. A férfinak nagyobb hitele van a világban szerzett tapasztalatai és a közösségen belüli tekintélye miatt. A cigány mesemondókra általában jellemző az, hogy a megszerzett tudást bizonytalan eredetre (meghalt szülőkre, nagyszülőkre, közeli ismerősökre) vezetik vissza. Közvetlen írásos meseforrással cigányoknál a legritkább esetben számolhatunk, hiszen legtöbbjük írástudatlan volt. Ez azonban nem akadályozta annak, hogy közvetett úton, mások elbeszélése révén, akár magyar népmesék könyvben megjelent változatai, akár kifejezetten irodalmi témák is eljussanak a cigányokhoz. A mese a cigány közösségekben is orális műfajként öröklődik nemzedékről nemzedékre, közben változik és alakul, elvesznek belőle, vagy hozzátesznek, újabb epizódokkal, motívumokkal és szereplőkkel bővítik. Benne van a cigány közösség teljes élettapasztalata, alakuló világfelfogása, múltja és jelene. A cigány mesemondók példázatként tekintenek a mesére, különösen a tündérmesére, értelmezésükben minden mese igaz történet a múltból a ma élők, különösen a fiatalok számára.

Vekerdi – a szokásos magyar népmeséktől való eltérésüket vizsgálva –, a magyar nyelvű cigány mesének a következő főbb jellemzőit különbözteti meg:

- a mesei igazságszolgáltatás kérdése;
- a mesemotívumoknak a hagyományos sorrendtől eltérő kombinálása;
- a hétköznapi valóság jelentéktelen részleteinek és a modern technika fogalmainak bevitele a tündérmesei csodavilágba;
- cigány nyelvű sztereotip fordulatok tükörfordítása.”⁵⁰

⁵⁰ Tóth Gizella: *A Magyarországon gyűjtött roma népmesék rendszerezése Vekerdi József megközelítése alapján* (tanulmány). Irodalmi Szemle, <https://irodalmiszemle.sk/2016/06/toth-gizella-a-magyarorszagon-gyujtott-roma-nepmesek-rendszerezese-vekerdi-jozsef-megkozelitese-alapjan-tanulmany/> (2019. 08. 12.)

19. óra: A cigány zászló jelképei

Cigány zászló

„A cigány zászló megalkotására már az 1930-as években felmerült az igény. Egy 1933-ban Bukarestben megrendezett nemzetközi cigány kongresszuson elfogadtak egy egyszerű, kék és zöld sávból álló zászlót, ez azonban akkoriban nem terjedt – nem terjedhetett – el, gyakorlatilag évtizedekre feledésbe merült.

Az 1971-es I. Roma Világkongresszus ezt vette alapul, és kiegészítve a vörös kerékkel a nemzetközi cigányság zászlójának tette meg. A zászlónak ez a formája gyorsan terjedt el a cigány közösségekben és vált közismertté a nem cigányok körében is.

A zászló bár egyszerű vizuális elemekből áll, de szimbolikájában összetett, elemei egyszerre utalnak a folyamatos mozgásra és változásra valamint az örök törvényszerűségekre.

A kék sáv jelenti az eget, úgy fizikai, mint átvitt értelemben. Utal a végtelenségre, szabadságra és a lehetőségekre, valamint túlvilági dolgokra, a mennyországra, keresztényeknek Istenre, muszlimoknak Allahra.

A zöld sáv a földet jelképezi. A növények, a legelők és a természet zöldje. Utal a cigányság természetszeretetére és természet-közel életmódjára. Ugyanakkor a végtelen ég kékjével szemben jelenti a földi kötöttségeket, a konkrét adottságokat, az azok által kijelölt szűkebb lehetőségeket. A kereszténységben a remény színe, mely a földieket az éghez köti, az iszlámban pedig a próféta színe, aki a földi embernek megmutatta az utat Allah égéhez.

A vörös kerék, vagy – ahogy szanszkrit kifejezéssel gyakran illetik – a csakra többszörösen összetett szimbólum.

Utal az őshaza, India zászlójára, ahol a csakra a dharma, azaz a „Törvény” szimbóluma. A dharma jelentése a hindu vallásban nemcsak a földi igazságszolgáltatást, társadalmi igazságosságot jelenti, hanem a kozmikus törvényszerűségeket, a „lét örök törvényét”, nemcsak tudományos, hanem spirituális értelemben is.

A kerék jelképezi természetesen az utazást, a vándorló életmódot és a cigányságnál gyakran tapasztalható migrációt.

A kerék formájával és színével jelképezi a lemenő és felkelő napot, utalva ezzel az idő ciklikusságára, a folyamatos újjászületés lehetőségére.

A vörös szín a vér színe is, mely önmagában is kettős jelkép. Egyfelől a testet életben tartó folyadék az élet jelképe, másrészt mint kiontott vér, a történelem ártatlan áldozatait jelképezi.⁵¹

20. óra: A cigány himnusz megtanulása

Gelem, gelem, lungone dromenca
Maladilem baxtale Romenca
Ah, Romale, kathar tume aven,
Le caxrenca, baxtale dromenca?

Aj, Romale, aj, Čhavale!

Vi man sas ek bari familija,
Mudardasle e kali legija.
Athe vreme, uštyi rom akana,
Te xutrasa, maj mišto keresa!
Aven manca sa lumake Roma,
Thaj putras le romane droma!⁵²

21. óra: Illusztráció készítése egy eredetmondához

A Nap és a Hold története

Valamikor régen nem volt Nap és nem volt Hold. Le voltak láncolva a világ túlsó végén, sárkányok között és óriások között. És nem engedték szabadon sem a Napot, sem a Holdat.

Élt akkor két ember. Ebben a két emberben igen nagy erő lakozott, azt tartották róluk, hogy a földkerekség legbátrabb és legerősebb emberei, akik nem rettennek meg semmitől. Ők tudták csak, hol van leláncolva a Nap és a Hold, és el is indultak a kiszabadításukra. Mentek, mendegéltek, vándoroltak hat eljes hónapig, sárkányok földjén keresztül, óriások földjén keresztül.

És elérkeztek a Naphoz és a Holdhoz.

Harcba léptek a fenevad sárkányállatokkal és a rettenetes óriásokkal, akik láncok között tartották a Napot és a Holdat, megverekedtek velük és győzelmet vettek rajtuk.

Mondta akkor az egyik ember:

– Én fogom vinni a Napot!

Mondta a másik ember:

– Én pedig viszem a Holdat!

⁵¹ Wikipédia, https://hu.wikipedia.org/wiki/Cigány_nemzeti_jelképek (2019. 08. 12.)

⁵² Cigány-zene. hu, <http://www.cigany-zene.hu/2010/08/gelem-gelem-a-romahimnusz/> (2019. 07. 20.)

A Nap és a Hold útra szánta magát, ők meg leoldozták róluk a láncokat. És visszaindultak a világ túlsó végéről, sárkányok földjén keresztül, óriások földjén keresztül.

Ahogy jöttek, jövőgéltek, útközben olyan tüzesre felizzott a Nap, hogy aki hozta a hóna alatt, azt az embert teljesen sötétre égette. Azért barna bőrűek a cigányok, mert annak az embernek a leszármazottai. A másik embernek pedig, aki a Holdat hozta a hóna alatt, minden nemzetsége fehér lett, őtöle a fehér emberek erednek.

Amíg jődögéltek visszafelé, eltelt három hónap.

És hónap alatt hozván a megmentett fényességeket, az égitestszabadítók hazaérkeztek. De a cigányember ott tartotta házában a Napot, a fehér ember meg ott tartotta házában a Holdat, hogy csak nekik világítsanak, nem akarták őket elbocsátani.

És akkor sírni kezdett értük az ég, könnyeivel elárasztotta az egész földet. Az a könnyhullás volt az első eső a világon, amikor az ég megsíratta a Napot és a Holdat. Azóta van eső.

Mondja a Holdnak a fehér ember:

– Én fölengedlek téged, de fogadd meg, hogy minden hónap első péntekjén megújulsz és megjelensz az égen!

A Hold megígérte, hogy így lesz.

Ezért van, hogy minden hónap első péntekjén megújul, a hónap utolján meg letűnik az égről a Hold.

És fogadságot tett a Nap is, hasonlóan a Holdhoz. A Nap azt az esküvést végezte el, hogy minden nap sütni fog. Föl is kel a Nap, még télvíz idején is, és bár ő egyformán izzik állandóan, a tél havában nincsen nagy hatalma, mert a hideg nem engedi neki, hogy olyan uralmat vessen a világra, mint nyáron.

Amikor a fogadságok megtörténtek, a két ember fölengedte a fényességeket.

És a Nap, ahogyan ígérte, megébredvén minden reggel, elindul és körülkerüli az összes országokat, de éjszakára oda tér vissza szállásra, ahonnan a láncok közül elhozták őt az emberek. És ugyanígy cselekszik a Hold is. Hogy miért? Azért, mert a Nap és a Hold a nyugati ég alól származnak, s oda van vágyakozásuk, ott van a hazájuk. Ott születtek, ott tudnak elnyugodni. Ezért megy le a Nap és a Hold mindig nyugaton.⁵³

22. óra: Jeles napok ünnepei a cigányoknál: Karácsony

Karácsonykor (krechuno) a cigányok együtt ünnepelnek, a rokonok összejönnek. „A karácsonyi köszöntő is elengedhetetlen hagyomány. A köszöntő szövege: Zhutisardas o Del te resas o krechuno. Te resas les inke ande bute bershende baxtyasa, zorasa, pachasa, vojasa, satyimasa, boranca, zhamutrenca, grastenca, vundonenca, tye shavorenca kethane, tye niponca kethyane, haj tye lashe maushenca kethane. Po rup po somnakaj te phiren. Te aven saste haj baxtale, chikana te na-ven nasvale! /Segített az Isten, hogy elérjük a karácsonyt. Értjük el még sok számos esztendőben erővel,

⁵³ Adatközlő: Kolompár Ferenc Ferkina (sz. 1920), Csácsbozsok, Zala megye. In: Bari Károly: *Az erdő anyja – Cigány népmesék és néphagyományok*. Gondolat, Bp., 1990. 27-28.

egészséggel, szerencsével, jókedvvel, békével, menyekkel, vőkkal, lovakkal, kocsikkal, gyerekeitekkel, együtt, népeitekkel együtt, a te jó embereiddel együtt. Ezüstön, aranyon járjatok. Legyetek egészségesek, szerencsések, soha ne legyetek betegek!/'⁵⁴

23. óra: Jeles napok ünnepei a cigányoknál: Húsvét

Húsvétkor is köszöntőt mondanak a cigányok. Ezek a köszöntők hasonlóak a karácsonyi köszöntőkhöz. „A locsolkodás itt is általános, ilyenkor illik locsolóverset mondani:

Padratyi si me avilom,
Shejorangi lossh me andom,
Aven kathe cine sheja,
Thumare bal locholijas!

Húsvét van és én eljöttem,
A lányoknak kedve legyen,
Gyertek ide kicsi lányok,
Meglocsoljam a hajatok!

Zeleno mal phirdom,
But luludya dikhlom,
Vi kathej jekh luludyi,
T avel sastyi, baxtali!

Zöld réten jártam,
Sok virágot láttam,
Itt is van egy virágocska,
Legyen szerencsés e lányka.

A töltött káposzta mellett paradicsomos káposzta, főtt sonka, kolbász és tojás va. Természetesen mindenféle ital. A toroskáposztát úgy teszik el hosszabb időre, hogy literes fazékba porciózzák, zsírral szigetelik, és lekötik, mint a befőttet. Meleg vízben felmelegítve fogyasztható. Szoktak libabegyébe kolbászhúst tölteni, és felfüstölni. Húsvétkor főzik meg a tojás mellé.”⁵⁵

24. óra: Ünnepi köszöntők, rigmusok

Ad nektek a kedves szent Isten szerencsét, erőt és egészséget!
Del tume o drago sunto Del baxt, thaj, zor thaj sastyipe!
Segítsen minket az a szent Isten jobb móddal, mint most!
Te zhutil amen o sunto Del, majlashe modosa sar akanak!⁵⁶

⁵⁴ Rostás-Farkas György: *A cigányság hagyomány-és hiedelemvilága*. Rostás Farkas György, Bp., 2000. 55.

⁵⁵ Uo. 55-56.

⁵⁶ Adatközlő: Váradi Gusztáv, Kecel, 2019. 07. 22.

25. óra: Gyakori hangszerek a cigányzenében

Pl.: Ceglédi kanna, kanalak, kövek, rumbatők.

Szemléltetés, bemutatás, a gyerekek kipróbálhatják, ha akarják.

Parno Graszt: *Rávágok a zongorára* (Petőfi Rádió Akusztik) című felvétel közös megtekintése⁵⁷, a kanna és a kanalak megfigyelése.

26. óra: Hangszerek megszólaltatása

Kanalak, kövek, ceglédi kanna, kövek megszólaltatása, egyszerű ritmusgyakorlatok a hangszerek segítségével.

27. óra: Autentikus cigányzene hallgatása

Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band és Herczku Ágnes előadásában *Édesanyám sok szép szava* című dal bemutatása.⁵⁸

28. óra: Férfi-női tánclépések elkülönítése, bemutatása, tanítása

29. óra: Táncház

30. óra: Az oláh-cigányok jellegzetes ételei régen

Rostás Farkas György azt írja, hogy „... a cigány ételek jellegzetesek. Levest ritkán főznek, akkor is csak tyúklevest, illetve marhahúslevest. A tyúk egészben fő a levesben, mikor megfőtt, megsütik, vagy kirántják. A hús szinte mindennapos, nélküle nem múlik el étkezés. Pörkölt, vagy sült hús paradicsommal, paprikával, hagymával. A húsos káposzta szinte nemzeti eledelük. Főzelékféléket csak ritkán főznek. Tészták közül a káposztás, túrós tészta a szokásos. Szinte minden cigány csoportnál egyik kedvenc étel a lecsós nokedli. Nagyobb ünnepekkor mindig töltött káposztát készítenek, a töltelék zöme hús. A toroskáposzta tyúkhússal, disznóhússal, marhahússal, füstölt hússal készül. Még ma is a legfőbb eledel a káposzta és a hús.”⁵⁹

Várad Gusztáv azt írja szakdolgozatában, hogy a keceli cigányság körében a hagyományos karácsonyi étel a rántásos káposzta és a hamuban sült pogácsa volt. Kecelen a cigányok általában naponta csak egyszer ettek, de olyan is volt,

⁵⁷ Parno Graszt: *Rávágok a zongorára* (Pető Rádió Akusztik), Youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=-YO68M79B5o> (2019. 07. 19.)

⁵⁸ Balogh Kálmán, Herczku Ágnes: *Édesanyám sok szép szava*. Youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=dcEmrtRkLec> (2019. 08. 12.)

⁵⁹ Rostás-Farkas György: *A cigányság hagyomány-és hiedelemvilága*. Rostás Farkas György, 2000. 52.

hogy nem jutott minden nap étel az asztalra. Váradi azt írja, hogy ez attól függött, hogy mennyire voltak élelmesek a családfők. „... volt, aki ürgézni ment, volt, aki varjúzni járt, ezzel segített a családnak a betevő falatot előteremteni. Minden családra jellemző volt a sündisznózás. Akkoriban csapatokban jártak sündisznózni. Három-négy zsákkal összeszedtek, ezt a zsákmányt a családok között szétosztották, ki-ki főzte, ahogy tudta.”⁶⁰

31. óra: Az oláh-cigányok jellegzetes ételei ma

Váradi Gusztáv elmondása szerint a cigányok körében napjainkban is szívesen nyúlnak vissza a hagyományokhoz, a káposzta, lecsó, a pörköltet továbbra közkedvelt ételek a cigányság körében. Azonban ma már eltűnőben van a hagyományos gyűjtögető, vadászó élelemszerzés. A sündisznózás, ürgészés, varjúzás, sőt a gombászás gyakorlása is egyre ritkább csoportoknál.⁶¹

32. óra: A cigány kenyér változatai

A cigányasszonyok sütöttek kenyeret is, a *bokolyit* vagy „*cigány kenyeret*” (románo manrot). Erről „... azt állították, ez az egyetlen valóban laktató kenyér. Azáltal, hogy kihagyják belőle az élesztőt, a romák egyúttal elutasítják a liszt átalakításának, ehetővé tételének élesztővel történő, *gázso* módját, elvetik a *gázsók* elképzelését az életet adó tevékenységről. Ha a romnyi ételt készít, ideális körülmények között nem utánozza a termékeny természet átalakító folyamatait, ahogyan a tárgyakat is csak összegyűjti és azután pénzért továbbadja, anélkül, hogy dolgozna rajtuk.”⁶²

„A bodag (más néven vakaró, vakarcs, punya, illetve cigány pizza) a cigány konyha egyik legismertebb étele.

Tökéletesen beilleszkedik a természeti és vándorló népek lepénykenyererei közé, mint például az indiai naan és chapati, a dél-amerikai tortilla, vagy, mint a török pita. Az ősi magyar konyhában is találunk ilyen lepénykenyeret kölesből, illetve a mai paraszti konyhában is megtaláljuk Jézus kenyere néven.

Pici kutatómunkával rengeteg féle bodag receptet találunk, egészen a szegényes eredeti bodagtól a tepertős bodagon át a Bódi Margó féle luxusbodagig.”⁶³

⁶⁰ Váradi Gusztáv: *A cigányság hiedelme, szokásai és szocializációja Kecelen (szakdolgozat)*. Kiskunhalas, 2009. 30.

⁶¹ Adatközlő: Váradi Gusztáv, Kecel, 2019. 08. 02.

⁶² Michael Sinclair Stewart: *Daltestvérek*. T-Twins kiadó, MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány, Bp., 1994. 201.

⁶³ Romanigastro.blog.hu, https://romanigastro.blog.hu/2014/12/01/bodag_a_cigany_kenyer (2019. 08. 07.)

33. óra: Egy cigány étel elkészítése: punyasütés

Bodagot vagy punyát nagyon sok ételhez kínálhatunk, kiváló pörköltekhöz, ragukhoz, töltött káposztához, de előfordul, hogy csak pici zsírral, pirospaprikával fogyasztjuk.

Recept:

„Hozzávalók:

- 50 dkg liszt,
- 4-5 evőkanál libazsír,
- 1 ek szódabikarbóna vagy sütőpor,
- 1 ek só,
- 3 dl langyos víz.”⁶⁴

A lisztet össze kell szitálni a szódabikarbónával, majd hozzáadjuk a sót és a zsiradékot, majd annyi langyos vizet, hogy megfelelő állagú tésztát kapjunk.

Picit pihentetjük, majd lepényeket formálunk, megszórjuk liszttel. Igazán autentikus akkor lenne, ha platnin (átforrósodott vaslemezen) sütnénk, de tepsiben vagy tepsi hátulján is meg lehet sütni.⁶⁵

34. óra: Ismerkedés a lovári nyelvvel

A cigány nyelv az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, azon belül is az ún. újind nyelvekhez. „Típusát tekintve azonban már nem ind nyelv, mert sok külső hatás érte, elsősorban nem ind nyelvek részéről. A nyelvtudomány jellegzetesen a balkáni nyelvnek is tartja, mivel minden fontosabb nyelvtani kategóriája megegyezik a balkáni nyelvekével. Mintegy nyolc-kilenc fontosabb nyelvtani kategóriája megegyezik a balkáni nyelvekével. Mintegy nyolc-kilenc főbb európai nyelvjárása van, amelyek közül Magyarországon több is megtalálható. Ezek közül azonban az ún. magyarcigány (romungró) és a németcigány (szintó) nyelvjárást már csak kevesen, alig néhány család beszéli. A legtöbb cigány anyanyelvű család az ún. oláh-cigány nyelvjárás valamelyik alnyelvjárását ismeri anyanyelvként, s közülük is a legtöbben lovárit. A cigány nyelv használata családra-közösségre korlátozódik, mivel ha az egyén ebből kilép, a nem cigány környezet nyelvén kell megértetnie magát.”⁶⁶

⁶⁴ U.o.

⁶⁵ Romanigastro.blog.hu, https://romanigastro.blog.hu/2014/12/01/bodag_a_cigany_kenyer (2019. 08. 07.)

⁶⁶ Fábíán Teréz (szerk.): *Zsánáv ábá te gináv – Olvasókönyv*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. Útmutató, 1. (melléklet a könyvhöz).

A Kezdők cigány nyelvkönyve című könyv egyes fejezetinek áttanulmányozása.
Indoklás: a színes illusztrációk, a témák egyszerűsége illik a korosztály
fejlettségi szintjéhez, igényeihez, a folyamatos motiváció fenntartásához.⁶⁷

35. óra: Versek, köszöntők lovári nyelven

Vulyi, vulyi, vulyica,
Kathe beshel mucica.
Kela muca naj kolopo,
Chi kherora punro.

Utca, utca, utcácska,
Ott lakik a cicuska,
A cicának nincs kalapja,
S nincs a lábán piros csizma.⁶⁸

Csacska csacsi sirdogál, mert az eső csordogál.
Ne sirdogálj csacsikám, mert az eső már elállt.

Dilo magar rovel, rovel, ke o brisind avel, avel.
Muri magar, na te roves, ke o brisind aba n'avel.⁶⁹

Mikor kicsi gyerek voltam,
Kicsi zöld kaapot hordtam.
nem volt nékem semmi gondom,
Szerencsés voltam és boldog.

Mikor a vásárba mentem,
Kicsi zöld kalapot vettem.
Kap kenyeret, aki éhes.
Légy szerencsés, egészséges!

Mikor a városban voltam,
Vettem egy kis zsákot ottan,
tettem bele új kenyeret,
Legyél boldog, egészséges!

Kano somas cino shavo,
Sas ma zeleno kolopo.

⁶⁷ Vö.Helen Davies–Máté Mihály: *Kezdők cigány nyelvkönyve*. Holnap, Bp., 2013.

⁶⁸ Kolompár Lászlóné (Gizi), a keceli Czinka Panna Óvoda részére készítette a fordítást a lovári helyi (keceli) alnyelvjárásában.

⁶⁹ Ua.

Nas ma bajo, nas ma khanchi,
Baxtalo somas atunchi.

Kana avlom ando foro,
Kindom zeleno kolopo.
Dav les manro, kon bokhalo,
Th'aves sasto thaj baxtalo!

kana somas ando foro,
Kindom mange cino gono.
Shutom andre nyevo manro,
Th'aves sasto thaj losshalo!⁷⁰

36. óra Szakmák napja –projektnap

⁷⁰ Ua.

Cigány népismeret 3. osztály

Éves órakeret: 36 óra/tanév

Tematikus egység	Órakeret	+10 % saját tervezés	Tényleges óraszám
Szociális kapcsolatok	6 óra	1 óra	7 óra
Természeti és társadalmi környezet	7 óra	1 óra	8 óra
Múlt és jelen	6 óra		6 óra
Kulturális élet	11 óra	1 óra	12 óra
Cigány nyelvek	3 óra		3 óra
Összesen:	33 óra	3 óra	36 óra

Tematikai egység: Szociális kapcsolatok /6+1=7 óra/			
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek	
1.	Ismétlés, bevezetés, mottó választás	Szegő László: <i>Cigányok, honnét jöttek – merre tartanak?</i> Kozmosz Könyvek, Bp., 1983, 90-99. Karsai Ervin: <i>A cigány nyelv és kultúra</i>, Anda Romani Kultúra Alapítvány, Gyula, 1994, 46-49. Boreczky Ágnes: <i>Cigányokról – másképpen: Tanulmányok az emlékezetéről, a családi szocializációról és a gyerekek kognitív fejlődéséről</i>, Gondolat, Bp., 2009, 77-177.	
2.	A saját család szerkezete		
3.	A cigány család szerkezete		
4.	Szabályok, normák a családban		
5.	Több generáció együttélése		
6.	Napirend a családban		
7.	Családi becenevek és eredetük		

Tematikai egység: Természeti és társadalmi környezet /7+1=8 óra/

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Ötletek, lehetőségek</i>
8.	Szűkebb környezetünk: egy cigány lakóház berendezési tárgyai	Bódi Zsuzsanna: <i>Cigány népismeret</i> , Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1997, 67-79.
9.	Makett készítése: lakóház	Székelty János: <i>Cigány népismeret</i> , Apostoli Szeptszék, Bp., 2011, 57.
10.	Tágabb környezetünk: utcák, terek	Augustini Ab Hortis Sámuel: <i>A magyarországi cigányok mai állapota, különös szókészletéről és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775-1776)</i> , Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, 2009, 133-139.
11.	Településünk szerkezete	Szuhay Péter: <i>A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája</i> , Panoráma, Bp., 1999, 89-93.
13.	Településünk nemzetiiségei	Ligei György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-10. osztály számára</i> , Konsept-H, 91-95.
14.	Cigánytelepek, cigányközösségek	Makkay János: <i>Kőkori cigánytelep a szocializmus virágkorában</i> , A szerző kiadása, Bp., 1999.
15.	Cigány tájház	

Tematikai egység: Múlt és jelen /6 óra/

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Ötletek, lehetőségek</i>
16.	Magyar és cigány állami jelképek	Székelty János: <i>Cigány népismeret</i> , Apostoli Szeptszék, Bp., 2011, 8-10.
17.	A cigány zászló elkészítése kézzelvonattal	
18.	A cigány himnusz megtanulása	
19.	Híres cigányok az irodalomban: Bari Károly meséi	
20.	Cigány képzőművészet, festészet	
21.	Híres cigányok a zenében: 100 tagú cigányzenekar	

Tematikai egység: Kulturalis élet /11+1=12 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
22.	Üdvözlési formák, jókívánságok	Karsai Ervin: <i>A cigány nyelv és kultúra</i> , Ande Romani Kultura Alapítvány, Gyula, 1994 Sánta Aliz: <i>Szokások, babonák beás közösségekben-gyerekszemmel</i> , WHS Student PTE BTK NTI Romológia, Pécs, 2007 Rostás-Farkas György: <i>A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága</i> , Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 2000 Székely János: <i>Cigány népmeseteret</i> , Apostoli Szentsek, Bp., 2011 Szabóné Kármán Judit: <i>A magyarországi cigányság I. (Cigányok és romák)</i> , Semmelweis, Budapest, 2016 Bódi Zsuzsanna: <i>Cigány népmeseteret</i> , Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1997 Ligeti György: <i>Cigány népmeseteret tankönyv a 7-10. osztály számára</i> , Konsept-H Augustini Ab Hortis Sámuel: <i>A magyarországi cigányok mai állapotára, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775-1776)</i> , Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, 2009 Erdős Kamill <i>cigánytanulmányai</i> , Békéscsaba 1989, 89-92.
23.	Babonák, hiedelmek	
24.	Istenhit a cigányoknál	
25.	Cigány búcsújáróhelyek	
26.	Hagyományos mesterségek: vályogvetés	
27.	Hagyományos mesterségek: kosárfonás	
28.	Hagyományos mesterségek: fém megmunkálás	
29.	Hagyományos mesterségek: muzsikálás	
30.	Hagyományos mesterségek: ló kereskedelem	
31.	Kultúraörző fotók, tárgyak gyűjtése	
32.	Cigány színházak	
33.	Hagyományörzés helyben	

Tematikai egység: Cigány nyelvek /3 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
34.	A cigány hangok kiejtése	Bari Károly: <i>Régi cigány szótárak és folklór szövegek I-III.</i> , Hagyományok Háza, Bp. 2013
35.	Írott szöveg olvasása	
36.	Nyelvjárások és mesterségek kapcsolata	

Cigány népismeret 4. osztály

Éves órakeret: 36 óra/tanév

Tematikus egység	Órakeret	+10% saját tervezés	Tényleges óraszám
Szociális kapcsolatok	7 óra	1 óra	8 óra
Természeti és társadalmi környezet	6 óra	1 óra	7 óra
Múlt és jelen	6 óra	1 óra	7 óra
Kulturális élet	11 óra	1 óra	12 óra
Cigány nyelvek	2 óra		2 óra
Összesen:	32 óra	4 óra	36 óra

Tematikai egység: Szociális kapcsolatok /7+1=8 óra/

Óraszám	Az óra anyaga	Öröklék lehetőségek
1.	Ismétlés, ismeretfelidézés	Rostás-Farkas György: <i>A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága</i>, Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 2000 Karsai Ervin: <i>A cigány nyelv és kultúra</i>, Anda Romani Kultúra Alapítvány, Gyula, 1994
2.	Ragadványnevek a cigányok csoportjaiban	
3.	A cigány családnevek jelentésének felkutatása	
4.	A szelésebb rokonai kapcsolatok	
5.	Az emberi egymás mellett élés szabályai	
6.	Különböző cigányközösségek jellemzői	
7.	A cigányközösségek hasonlóságai és eltérései	
8.	Cigány nemzetiségi iskolák	

Tematikai egység: Természeti és társadalmi környezet /6+1=7 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Örletek, lehetőségek
9.	A környező természet	Karsai Ervin: <i>A cigány nyelv és kultúra</i> , Ande Romani Kultúra Alapítvány, Gyula, 1994
10.	Ehető és mérgező gombák	
11.	Gyógynövények	
12.	Növénygyűjtés, bajelhárítás, orvoslás	
13.	Állatok a környezetünkben	
14.	Állattartás a cigányoknál	
15.	Gyógyító babonák, hiedelmek	

Tematikai egység: Múlt és jelen /6+1=7 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Örletek, lehetőségek
16.	A cigányság jelképei	Székely János: <i>Cigány népismeret</i> , Apostoli Szentszék, Bp., 2011 Karsai Ervin: <i>A cigány nyelv és kultúra</i> , Ande Romani Kultúra Alapítvány, Gyula, 1994 Kemény István: <i>A magyarországi romák</i> , Press Publica, Bp., 2000, 37-62. Rostás-Farkas György: <i>A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága</i> , Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 2000 Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-10. osztály számára</i> , Konsept-H, 30-33. Bódi Zsuzsanna: <i>Cigány népismeret</i> , Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1997, 88-100. Szuhay Péter: <i>A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája</i> , Panoráma, Bp., 1999, 94-100. Augustini Ab Hortis Sámuel: <i>A magyarországi cigányok mai állapota, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775-1776)</i> , Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, 2009, 119-123.
17.	Cigány népköltészet	
18.	Cigány műköltészet	
19.	Autentikus cigány népzene	
20.	Cigány zenészek, zeneművészek	
21.	Ma élő híres cigányok	
22.	Cigány ételek, vendéglátás	

Tematikai egység: Kulturális élet /11+1=12 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
23.	Alkalmakhoz kapcsolódó köszöntések, rigmusk	Karsai Ervin: <i>A cigány nyelv és kultúra</i> , Ande Romani Kultúra Alapítvány, Gyula, 1994
24.	Házasságkötés	Bódi Zsuzsanna: <i>Cigány népismeret</i> , Csokonai Vitéz Mihály Tantóképző Főiskola, Kaposvár, 1997
25.	Babonák és hiedelmek: tehesség, szülés, születés, gyermekágy	Rostás-Farkas György: <i>A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága</i> , Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 2000
26.	Babonák és hiedelmek: szerelmi varázslatok, kötések, átkok	<i>Erdős Kamill cigánytanulmányai</i> , Békéscsaba 1989
27.	Babonák és hiedelmek: betegségek, rontások	Naszádi Kriszta: <i>Őszintén a cigányokról: Szabóné Kármán Judit romológussal beszélget Naszádi Kriszta</i> , Hammat, Bp. 2012, 59-61.
28.	Babonák és hiedelmek: halál, virasztás, temetkezés	Inne Katalin-Pató Selam: <i>Romani szövegértési és szövegalkotási gyakorlatok</i> , Pedellus, Debrecen, 2015, 56-57.
29.	Színék és motívumok a cigány viseletben	Sánta Alíz: <i>Szokások, babonák beás közösségekben-gyerekszemmel</i> , WHS Student PTE BTK NTI Romológia, Pécs, 2007, 45-48, 58-61.
30.	A cigány nő viselet	Kemény István: <i>A magyarországi romák</i> , Press Publica, Bp., 2000, 78-80.
31.	A cigány férfi viselet	Szuhay Péter: <i>A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája</i> , Panoráma, Bp., 1999, 100-106.
32.	A viselet átöröklése, mai megjelentése	Augustini Ab Hortis Samuel: <i>A magyarországi cigányok mai állapotára, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775-1776)</i> , Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, 2009, 139-145.
33.	Romani Design	
34.	Kiemelkedő cigányok Magyarországon	
Tematikai egység: Cigány nyelvek /2 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
35.	Szótárhassználat	
36.	Tanult memoriterek ismételése	

Cigány népmiszeret 5. osztály

Tematikai egység: Szociális kapcsolatok				
Óraszám	Az óra anyaga	Kulcsfogalmak	Tanuló tevékenységek, feladatok	Nevelési-fejlesztési célok
1.	Év eleji ismétlés, tudásmérés	én, népmiszeret, család, rokon,	csoportmunka, páros munka	Előző ismeretek felelevenítése, beszédbátorság, együttműködés fejlesztése, csoportmunka fejlesztése
2.	A magyarországi cigány népcsoportok: <i>romungrok</i>	romungro/magyarcigány	Megadott szempontok alapján az aktuális népcsoport jellemzőiről adatgyűjtés. (csoportmunkában) Könyvek, cikkek, számítógép használata.	Magyarországi cigány népcsoportok, jellemzőik megismerése. Annak a felismerésnek formálása, kialakítása, hogy a cigány népcsoporthoz tartozás kulturális sokszínűséget jelent.
3.	A magyarországi cigány népcsoportok: <i>az oláh cigányok</i>	kárpáti cigányok/oláh cigányok	Pókhálóra segítségével a szerzett információk átadása a többieknek. http://www.ciganymisszio.reformatus.hu/v/a-magyarorszag-cigany-sag-alcsoportjai/	lényeglátás fejlesztése, mások meghallgatására nevelés
4.	A magyarországi cigány népcsoportok: <i>a beások</i>	beás cigányok	https://ciganyokrol.blog.hu/2011/04/11/oláh_beas_karpati_romungro https://btk.ppke.hu/uploads/articles/288257/fi-le/romologia.pdf (25-29.)	
5.	Ősök, elődök felkutatása. Rokoni kapcsolatok	rokon kapcsolatok	A rokon kapcsolatokról tanultak felelevenítése. https://btk.ppke.hu/uploads/articles/288257/fi-le/romologia.pdf Testvériség rendszere (90-92.)	saját családi kapcsolatok megismerése, elődök felkutatása
6.	Családja készítés	családja	sajátkezű családja készítés az otthonról szerzett ismeretek tükrében	kitartás, kreativitás fejlesztése,

7.	Összefoglalás		Fürtábra készítés a tanult ismeretekből.	Kifejezőkészség fejlesztése, egészben láttatás, összefüggések érzékeltetése fejlesztése.
----	---------------	--	--	--

Tematikai egység: Természeti és társadalmi környezet

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Kulcsfogalmak</i>	<i>Tanuló tevékenységek, feladatok</i>	<i>Nevelési-fejlesztési célok</i>
8.	Településtípusok népességének kialakulása	településtípusok, népesség, megélhetés Ősi mesterségek	Kutatónmunka: internet, könyvtár talált információk összegyűjtése csoportmunkában.	Azonosságtudat, hovatartozás, kötődés erősítése. Terbéli, időbeli tájékozódás segítése. Kéz ügyesség fejlesztése. Ősi foglalkozások megismerése, kipróbálása. Kéz ügyességre, tiszta, pontos munkára nevelés
9.	Élet a múltban, megélhetési módok		http://www.ucculapitvany.hu/wp-content/uploads/2016/01/Osi-cigany-mesterségek-és-foglalkozások.pdf http://www.napkut.hu/naput_2006/2006_09/056.htm	
10.	A cigányság műtbéli foglalkozásai		https://dankop.hu/files/kozzetétel/2013_14/2013-14_estivizsg/3ne/12E/12ECKN3ne.pdf https://ciganyokrol.blog.hu/2011/04/11/olah_beas_karpati_romungro https://www.youtube.com/watch?v=yWX43RdYDgA (Gáspár János vályogfárlakás bemutató) https://www.youtube.com/watch?v=DhQGbmglBF8 https://dankop.hu/files/kozzetétel/2013_14/2013-14_estivizsg/3ne/12E/12ECKN3ne.pdf (7-8.) Vályogtégla készítés „kicsiben”.	
11.	Vályogvetés			

12.	Teknővájás	https://www.youtube.com/watch?v=w_rX_o-SYMU https://www.youtube.com/watch?v=IzjrhmP_A3Y https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi_tanulmányok_1997/pages/008_adatok_a_teknovajo_ciganyok_munkajahoz.htm https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/iii-kezmuvesseg-25ED/a-falu-es-mezováros-ellátásban-jelentős-kezművesseg-nyersanyag-eloallito-es-feldolgozo-munkaja-2726/fafeldolgozas-2C8E/a-fafeldolgozas-specialistai-haziiparosok-2CA1/tekno-es-csonakvajas-2CCA/	
13.	Vesszőfonás	https://www.youtube.com/watch?v=a50HA6yOavs https://www.youtube.com/watch?v=LJWbtCedFCI https://dankop.hu/files/kozvetetel/2013_14/2013-14_estivizsg/3ne/12E/12ECKN3ne.pdf (8-10.) Kosárfonás papírból	
14.	Összefoglalás, bemutató	A témakör során készített munkadarabokból kiállítás készítése. A „látogatók” számára rövid ismertető készítése a mesterségekről, tanulók beszámolóí alapján.	

Tematikai egység: Múlt és jelen				
Óraszám	Az óra anyaga	Kulcsfogalmak	Tanuló tevékenységek, feladatok	Nevelési-fejlesztési célok
15.	Kiemelkedő személyek: muzsikások, zenészek	vajda, cigánytörtény, íratlan szabályok autentikus zene	A tanulók által ismert nevesebb roma zenészek összegyűjtése. Az autentikus hangszerekről gyűjtsenek képeket és mutassák be társaiknak. Hangkeltő eszközöket szólaltassák meg. https://btk.ppkc.hu/uploads/articles/288257/file/romologia.pdf (100-101. o) http://www.romnet.hu/kikicsoda https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar cigányok https://hu.wikipedia.org/wiki/Czinka Panna https://hu.wikipedia.org/wiki/Bihari János https://hu.wikipedia.org/wiki/Szakcsi Lakatos Béla https://hu.wikipedia.org/wiki/Pege Aladár https://hu.wikipedia.org/wiki/100 Tagú Cigán zenekar http://www.romnet.hu/kikicsoda	Autentikus zenét játszó együttesek megismerése. Érdeklődés felkeltése a családi gyökerek, cigányság múltja iránt. Példaképek, pozitív minta állítása a tanulóknak elé. Ismerjék meg, lássák be, hogy van „kötőrés” lehetőségük. Beszédbátorság fejlesztése, kifejezőkészségük, előadásmódjuk fejlesztése.
16.	Kiemelkedő személyek: költők, írók		A tanulók az általuk választott hírességet mutatják be a többieknek kiselőadás formájában. A feladat végzéséhez internetet és könyvtári lehetőséget használhatnak. http://www.romnet.hu/kikicsoda https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyar orszagi nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi tanulmanyok_1994/pages/014_keregyarto_istvan.htm https://hu.wikipedia.org/wiki/Cigány képzőművészet https://hu.wikipedia.org/wiki/Oláh Jolán	
17.	Kiemelkedő személyek: roma képzőművészek			

			https://hu.wikipedia.org/wiki/Orsós_Teréz https://www.youtube.com/watch?v=RnvDCJllmA0 A képzőművészek munkáinak megtekintése, jellemző vonások gyűjtése, összehasonlítva más művészekével. Egy roma költő, író munkájának illusztrációja, a tanult képzőművészeti vonások tükrében.	
18.	Kiemelkedő személyek: politikusok, közéleti személyek		http://www.romnet.hu/kikicsoda https://rtl.hu/rtklub/fokuszplusz/vilaghiru-romabuszkessegeink	
19.	Közösségi élet iratlan szabályai		https://btk.ppke.hu/uploads/articles/288257/file/romologia.pdf (90- 92.) https://hu.wikipedia.org/wiki/Cigányvajda http://real.mtak.hu/32576/1/romani_kris_159_180_SZD_scan_ocr_u.pdf (167-169.)	
20.	A vajdák szerepe régen és most		http://beszelo.c3.hu/02/0910/17loss.htm (Romani Cris a dél békési oláh cigányoknál) http://real.mtak.hu/32576/1/romani_kris_159_180_SZD_scan_ocr_u.pdf (170-176.) (Szekeres Diána-Romani Cris és a roma kultúra tradicionális konfliktus-megoldása)	
21.	Romani Cris a cigány törvény			
22.	Összefoglalás		A tanult ismeretekből vetélkedő készítése.	Meglévő és új ismeretek felelevenítése és összekapcsolása.

Tematikai egység: Kulturális élet				
<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Kulcsfogalmak</i>	<i>Tanuló tevékenységek, feladatok</i>	<i>Nevelési-fejlesztési célok</i>
23.	A mesék jellemzői, más népek meséinek összehasonlítása.		Korábban tanult ismereteik segítségével flúrtábra készítése a meséről. A mesék jellemzőiről (műmesé, népmesé, meseszámok, mese szereplők ...) Mesemondás, meseolvasás más népek meséiből. Hasonlóságok, különbségek keresése. Vagy mesékre jellemző állítások kiválogatása a „mesekosárból”, ahol helytelen állítások is vannak. A összegyűjtött helyes adatok táblára ragasztása, összegzése.	A múlt értékeinek tiszteltetése, a szokások, hagyományok ápolására nevelés kezdete. Kéz ügyesség, kreativitás fejlesztése, Cigány mesék jellemzőinek megismerése.
24.	A cigány mesék jellemzői, mesetípusok	grafika, szobrászat, pergetés, táncípusok,	Korábban tanult ismereteik felelevenítése, csokorba gyűjtése. Cigány népmesére jellemző vonások megfigyelése mese mondásával egybekötve. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetsegeket/romani_a_harom_muzsikusa_cigany/pages/ahmc_02_gorog.htm https://www.youtube.com/watch?v=QYdANb3xOdw https://szerevetanulni.gportal.hu/gindex.php?page=29719200 https://terebess.hu/keletkultinfo/orsos.html http://arkadia.pte.hu/magyar/cikkek/beck_cigany_nepmese http://www.kockacukor.eoldal.hu/cikkek/magyar-nyelv/13_a-mese-szerpe-a-hagyomanyos-roma-kozossegekben-mesejellemezok-bemutatasa-egy-ke-t-valasztott-nepmese-alapjan.html	Önálló munkára nevelés Autentikus cigányzene megismerése.

			https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag/nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi_tanulmányok_1993/pages/016_nagy_olga.htm	
25.	Híres mesemondók, mesegyűjtők		https://nepmesefesztival.blog.hu/2018/03/26/kigyotestver_interju_varga_norberttel_uj_konyv_e_szulettesrol Ámí Lajos, Cifra János	
26.	Mesemondó délelőtt		Kedvenc cigány mesém címmel a tanulók egymásnak mondanak, olvasnak meséket. Gyűjtőmunka előzi meg a tanórát. https://hu.wikipedia.org/wiki/Szentandrassy_István	
27..	Cigány képzőművészek		https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag/nemzetisegek/romak/kortanc_sorozat/magyarorszag/ciganyok/pages/020_kepzomuveszet.htm http://apropo.network.hu/blog/apropo_klub_hirei/magyarorszag-cigany-kepzomuveszet-feljedese https://www.youtube.com/watch?v=gWJ0QUvPAsw (Parno grast) https://www.youtube.com/watch?v=qqeNxdyp5CE (Kaly Jag) https://hu.wikipedia.org/wiki/Kávéházi_cigányzene	
28.	Cigány népdalok, népzene, zenei ágak		http://real.mtak.hu/9235/1/A%20magyar%20cigányzenészek%20és%20társadalmi%20kapcsolatrendszereik.pdf (A magyar cigányzenészek és társadalmi kapcsolatrendszereik Brauer-Benke József)	

	Tánc típusok: szóló és páros táncok, tájegységek táncai	https://www.youtube.com/watch?v=Ne7E4n1fRP A (Balogh Béla tánclegenda) https://www.youtube.com/watch?v=7dlhj3ndhO A (cigány táncok) http://romatanc.hu/authentikus-ciganytanc/ http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-1129.html https://www.youtube.com/watch?v=uBzQoCCADKLs (botoló) https://btk.ppke.hu/uploads/articles/288257/file/romologia.pdf (101-102.) A kisfilmek megtekintése segítségével a tánc típusok megismerése.	
29.			
30.	Tánc típusok	Az előző tanórán megismert táncok tanulása. http://www.revalap.hu/tavoktatasi_tananyagok/2008_Altern_munkaero-piaci_szolg_terv_modszertana/08/frame_2023_maincontent.html Képek a cigány népviseleti ruhákról. Csoportosításuk, hasonlóság, különbségek megfigyeltetése. Csoportokba: Papírbaba felöltöztetése roma népviseletbe, a ruhadarabok színezését és díszítését követően. (a színek és minták az órán megismerteket tükrözzék)	
31.	A magyarországi cigány viseletek jellemzői. Viseletelemzés, férfi-női viselet, motívumok.		
32.	Összefoglalás	Csoportmunkában dolgozva a tanult ismeretekből verseny.	
33.	Bemutató a tanult táncokból, mesékből, népzeneből.		

Tematikai egység: Lovári nyelv				
Óraszám	Az óra anyaga	Kulcsfogalmak	Tanuló tevékenységek, feladatok	Nevelési-fejlesztési célok
34.	Cigány nyelvek és nyelvjárások	jövevényszavak, nyelvjárások	http://www.nytd.hu/pp/heltai.html https://hu.wikipedia.org/wiki/Cigány_nyelv https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/tanulmanyok_a_cigany_sag_helyzete/pages/019_a_cigany_es_a_beasnyelv_magyarorszagon.htm https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/sup/rom/20832166.html http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/74/11_mellklet.html Nyelvek családfájának megismerése kivettéssel. a tanulók keressék meg a családfán a romani nyelvek elhelyezkedését, melyik nyelvcsaládhoz tartoznak.	A cigánysághoz való tartozás, kötődés vállalása. A közösség nyelvének megismerése, megkedveltetése.
35.	Jövevényszavak		http://schirmanita.hu/Schirm_Anita/Publikacio_k_files/ A%20magyar%20nyelv%20cigany%20eredeti%20jovevényszavai.pdf https://nyomaban.blog.hu/2014/01/04/beszeltunk_magyarul_a_cigany_szavak_listaja A tanulók gyűjtsék össze az általuk ismert, gondolt roma jövevényszavakat. Próbálják megmagyarázni, hogy roma nyelven mit jelenthet, van-e köze jelentésben a magyarban használt szavakhoz.	
36.			Kvíz szervezése a tanévben tanultakkal kapcsolatban.	

Cigány népismeret 6. osztály

Tematikai egység: Szociális kapcsolatok				
<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Kulcsfogalmak</i>	<i>Tanuló tevékenységek, feladatok</i>	<i>Nevelési-fejlesztési célok</i>
1.	Év eleji ismételés, tudásmérés			
2.	A cigány konyha berendezése	vendégvárás,	https://www.origo.hu/tafelspice/20130731-a-cigany-konyha-nem-urgeporkolt.html http://www.sosinet.hu/2013/04/30/izes-izek-avagy-a-cigany-gasztronomia-sajatossagai/ https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyar_orszagi_nemzetisegek/altalanos/nepi_konyha/pages/008_magyarorsz_ciganyok.htm http://www.mindmegette.hu/a-roma-konyha-aromai-46667/	Annak felismerésnek a formálása, illetve kialakítása a tanulóknban, hogy a cigány népcsoporthoz való tartozás többletet, kulturális sokszínűséget jelent. A tanulók ismerjék meg a cigány ételek jellegzetes ízvilágát. Tanuljanak meg elkészíteni egy egyszerű cigány ételt.
3.	A cigány és a magyar konyha összehasonlítása			
4.	Vendéglátás			
5.	Régi használati eszközök			
6.	Helyi receptek gyűjtése, rendezése		http://nemzetisegek.hu/reptorium/2009/06/belivek_54-55.pdf Gyűjtőmunka.	
7.	Egyszerű ételek elkészítése, vendéglátás gyakorlása		http://grocceui.com/recept/romalecsso.html : Roma lecsó közös elkészítése, az előzőekben tanult vendéglátás gyakorlása. Terítés, elpakolás.	

Tematikai egység: Természeti és társadalmi környezet				
Óraszám	Az óra anyaga	Kulcsfogalmak	Tanuló tevékenységek, feladatok	Nevelési-fejlesztési célok
8.	Az őshaza elhagyása	településtípusok, népesség, gazdaság, megélhetés	A tanulókkal a térképen a cigányok vándorlásának nyomon követése. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/sajoszentpeter/a_sajoszentpeteri_cigany_kisebbsseg_tortenete/002_Eredet_es_vandorlas.htm http://www.imnialu.net/Romagyar.htm Romológiai ismeretek- Dr. Balogh Zoltán, Fábíánné Andrányi Katalin	Tudja biztonsággal használni az internetet az adatgyűjtés során. Tudja a főbb vándorlási áramlásokat és azok időpontjait. Előző ismereteik felelevenítése, összekapcsolása az újakkal. Azonosságtudat, hovatartozás, kötődés erősítése.
9.	Vándorlás és letelepedés			
10.	Élet a vándorúton			
11.	Nyári, téli szálláshelyek			
12.	Képzletbeli utazás a vándorlás útvonalán			
13.	Régi és a mai lakóhagyományok	Megélhetési módok	Képek gyűjtése az internet segítségével a vándorlási helyekről és régi szálláshelyekről. Gyurma felhasználásával, képek segítségével a régi lakóépületek megformálása.	
14.			Előző tanévben tanult ismeretek felelevenítésével csoportmunka. https://www.youtube.com/watch?v=T-om4k5seys - Kőszegi Edit és Szuhay Péter filmje a Néprajzi Múzeum 1998-as kiállításáról.	
15.	Összefoglalás		feladatlapok, térképhasználat	

Tematikai egység: Múlt és jelen				
Óraszám	Az óra anyaga	Kulcsfogalmak	Tanuló tevékenységek, feladatok	Nevelési-fejlesztési célok
16.	Az idő kifejezésének kibővítése: év, évtized, évszázad		Az évszázad kiszámításának módja. https://slideplayer.hu/slide/1911219/ A magyarországi cigányság I. – Szabóné Kármán Judit, 60-63. : 65-79. http://www.kallaierno.hu/id-21-magyarorszag_i_ciganyok_romak_tortenete_k.html A már előző órán elkészített időszalagon a fontosabb események elhelyezése. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak_a_magyarorszag_i_ciganykardes_dokumentumokban/pages/002_moi_ciganyasag.htm	Tudja biztonsággal használni az időszalagot.
17.	Népcsoportok érkezése hazánk területére			Ismerje meg a Magyarországon élő cigány népcsoportok letelepedését.
18.	Vándorlás, szétszóródás Európában			Érdeklődés felkeltése a cigányság múltja iránt.
19.	Magyarországi cigányok a feudáliszmus korában	időszámítás, cigány törvény, menlevél, letelepedés	http://publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-40972/ciganyoktortenete.pdf - Tóth Péter <i>A magyarországi cigányság története a feudáliszmus korában</i> , Bölcsész Konzorcium 2006.	Ismerje meg mely európai országban élnek nagyobb számban romák, miben térnek el szokásaik a Magyarországon élőktől.
20.	Történelmi korok, események elhelyezése időszalagon			
21.	Zsigmond király menlevele		http://romanmission.hu/kik-vagyunk/kerdezz---felelek/v/610/ https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/periferian_roma_szociologiai_tanulmanyok/pages/005_A_magyarorszag_i_ciganyasag.htm	Közös munkára nevelés, egymás meghallgatása.
22.	A cigány népcsoportok szétszóródása hazánkban.			Kitartó, pontos munkára nevelés.
23.	Összefoglalás		Csoportmunkában, rajzok, plakátok készítése a tanultakkal kapcsolatban.	

Tematikai egység: Kulturális élet				
Óraszám	Az óra anyaga	Kulcsfogalmak	Tanuló tevékenységek, feladatok	Nevelési-fejlesztési célok
24.	A magyar és cigány szokások összehasonlítása		Videók, képek keresése az interneten a magyar szokásokról. Gondolattérkép készítése a magyar és cigány hagyományokról, szokásokról.	A tanulók képesek legyenek a gyűjtőmunka és kiselőadás felkészülése során a lényegkiemelésre.
25.	Terhességhez, szüléshez kapcsolódó hiedelmek, babonák		A tanulók az internet és könyvek, cikkek, otthonról gyűjtött információk segítségével csoportmunkában készítenek fel az egyes órákra. (ppt, plakátok...) Kiselőadás formájában mutassák be az osztálytársaiknak a választott témát.	Beszédbátorság, beszédkésztség fejlesztése.
26.	Párvalasztás, házasságkötés szokásai, babonái		http://www.uccualapitvany.hu/wp-content/uploads/2016/01/Cigany-szokasvilag.pdf	Igazodjon el az internetes információkeresés és a könyvtárak világában.
27.	Temetés körüli hiedelmek		https://centrifuga.blog.hu/2009/12/02/lovai_szokasok_es_hiedelmek_a_szuletestol_a_halalig https://epa.oszk.hu/02000/02002/00052/pdf/EP_A02002_kharon_2015_1_2_001-024.pdf	Ismerje meg a régi cigány szokásokat, hagyományokat.
28.	Jóslás, jóvendőmondás		https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyar_orszagi_nemzetisegek/altalanos/kortanc_sorozat/magyarorszagi_ciganyok/pages/030_szokasok.htm	
29.	Ragadványnevek, csúfnevek		http://ciganymisszio.reformatus.hu/v/krechuno-es-krisjun/	
30.	Egyházi ünnepek a cigányság körében		„Míg én rólad mindent, te rólam semmit sem tudsz.” - Családpolitikai füzet 1994., 23-36.	
31.	A cigányok vallásossága		Radics József-Farkas Mária: <i>Cigány népismeret</i> , Croatia Nonprofit Kft., Bp.	
32.	Cigány nemzetiségi ünnepek			

33.	Még élő hiedelmek, babonák gyűjtése a közösségből	Gyűjtőmunka a családban még élő hagyományokról. Plakátkészítés a szerzett információkkal.	
-----	---	---	--

Tematikai egység: Lovári nyelv

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Kulcsfogalmak</i>	<i>Tanuló tevékenységek feladatok</i>	<i>Nevelési-fejlesztési célok</i>
34.	Mesehallgatás roma nyelven		https://www.youtube.com/watch?v=QYdANb3x0dw A mese meghallgatása során nemcsak hallják a roma nyelvet, hanem a felírat segíti is őket a megértésben. Az ismerős szavak feljegyzése roma és magyar nyelven.	Ismerkedjenek a roma nyelvvel. Alapszavak, kifejezések, köszönések, köszöntések, számolás gyakorlása.
35.	Ismerkedés cigány nyelvű kiadványokkal, versekkel, mesékkel.		https://www.scribd.com/doc/44718454/cigany-mesek-ciganyul-magyarul Radics József–Farkas Mária: <i>Cigány népismeret 1-4. évfolyam</i>	
36.	http://www.visitbelkes.hu/index.fcgi?rx=&nyelv=hu&menuparam5=150&menuparam_34=11777&mtitle=Cig%Elny%20T%E1jh%E1z Cigány tájház látogatása:			

Cigány népismeret 7. osztály

Éves órakeret: 36 óra/tanév

Tematikus egység	Órakeret	+10 % saját tervezés	Tényleges óraszám
Szociális kapcsolatok – Személyes életvitel	6 óra		6 óra
Természeti és társadalmi környezet	7 óra	1 óra	8 óra
Múlt és jelen	8 óra	2 óra	10 óra
Kulturális élet	9 óra	1 óra	10 óra
Cigány nyelvek	2 óra		2 óra
Összesen:	32 óra	4 óra	36 óra

Tematikai egység: Szociális kapcsolatok – személyes életvitel /6 óra/			
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek	
1.	Előzetes tudás felmérése		
2.	Nemzetiségek Magyarországon	Kiss Zoltán: <i>Cigány népismeret 7-8. évfolyam /Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet/ 127-128.</i> Magyarország nemzetiségei →internet	
3.	Nemzetiségek kultúrája, élete Magyarországon		
4.	A cigányság helyzete Magyarországon és Európában	Kiss Zoltán: <i>Cigány népismeret 7-8. évfolyam /Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet/ 41-44.</i> Székely János: <i>Cigány népismeret /Szent István Társulat, Bp.2011/ 56-61.</i>	
5.	Nemzetiségek Európában		
6.	Az egymás mellett élés mintái, modelljei		

Tematikai egység: Természeti és társadalmi környezet /7+1=8 óra/

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Ötletek, lehetőségek</i>
7.	A régi cigányházak (putrik, kunyhók) jellemzői	Nagy Anna Magdolna: <i>Cigány népismeret 5-6. évfolyam</i> . Croatia Budapest, 109. Menyhért Ildikó: <i>Zöld az erdő</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 14-20., 119-120. Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó 193-197.
8.	Szimbólumok	Székelly János: <i>Cigány népismeret</i> . Szent István Társulat, Bp., 2011, 8-10. Menyhért Ildikó: <i>Zöld az erdő</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 34.
9.	Szüllőhely – tartózkodási hely – lakóhely	Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 193-197.
10.	A cigányok vándorlásának vélhető okai	Nagy Anna Magdolna: <i>Cigány népismeret 5-6. évfolyam</i> . Croatia Budapest, 57-82.
11.	A vándorlások útvonalai	Kiss Zoltán József: <i>Cigány népismeret 7-8. évfolyam</i> . OFI, 15 -19.
12.	Élet a vándorlás alatt	Székelly János: <i>Cigány népismeret</i> . Szent István Társulat, Bp.2011, 15-27.
13.	Menlevelek, vándorjelek	Menyhért Ildikó: <i>Zöld az erdő</i> . Konsept-H Könyvkiadó 7-11.
14.	<i>Készülés az Országos Cigány Népismereti Versenyre</i>	A + 10% tehére tervezett óra, egyéni gyűjtések, prezentációk a témában

Tematikai egység: Múlt és jelen /8+2=10 óra/

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Ötletek, lehetőségek</i>
15.	A cigány történelem sajátosságai	Székelly János: <i>Cigány népismeret</i> . Szent István Társulat, Bp., 2011, 36-62. Menyhért Ildikó: <i>Zöld az erdő</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 29-30.o. Kiss Zoltán József: <i>Cigány népismeret 7-8. évfolyam</i> . OFI, 77-86. Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 107-117.
16.	Cigányok a három részre szakadt országban	
17.	Cigányok a felvilágosodás korában	
18.	Cigányok a polgári Magyarországon	
19.	Törvényi szabályozás, letelepedési rendelet	
20.	A cigányság helye Európában és a világban	

21.	A cigányok fogadtatása Európában, életük régen és ma	
22.	A jelenkor elvándorlási folyamatai	
23.	<i>A gyulai cigányok vélhető vándorlásai</i>	A + 10% terhére tervezett óra, egyéni gyűjtések, prezentációk a témában
24.	<i>A gyulai cigányok letelepedése</i>	

Tematikai egység: Kulturális élet /9+2=11 óra/

Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
25.	A magyarországi cigány írók, költők: Choli Daróczi József, Bari Károly, Lakatos Menyhért, Orsós Jakab, Rostás-Farkas György, Szécsi Magda	Nagy Anna Magdolna: <i>Cigány népmesék 5-6. évfolyam</i> . Croatia Budapest, 115-126. Kiss Zoltán József: <i>Cigány népmesék 7-8. évfolyam</i> . OFI, 87-91. Ligeti György: <i>Cigány népmeseti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 64-76.
26.	A magyar és a világirodalomban megjelenő cigánysorsok	Kiss Zoltán József: <i>Cigány népmesék 7-8. évfolyam</i> . OFI, 93-102.
27.	A cigány balladák témái	Székelly János: <i>Cigány népmesék</i> . Szent István Társulat, Bp., 2011, 94-98. Nagy Anna Magdolna: <i>Cigány népmesék 5-6. évfolyam</i> . Croatia Budapest, 50-54. Ligeti György: <i>Cigány népmeseti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 21-25. Menyhért Ildikó: <i>Zöld az erdő</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 99-106.
28.	A hit és a vallás szerepe	Székelly János: <i>Cigány népmesék</i> . Szent István Társulat, Bp., 2011, 106-108. Nagy Anna Magdolna: <i>Cigány népmesék 5-6. évfolyam</i> . Croatia Budapest, 32-48. Ligeti György: <i>Cigány népmeseti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 117-120.
29.	A hazai naiv és képzett cigány képzőművészek: Orsós Teréz, Péli Tamás, Szentandrassy István, Ráczné Kalányos Gyöngyi	Nagy Anna Magdolna: <i>Cigány népmesék 5-6. évfolyam</i> . Croatia Budapest, 138-142. Ligeti György: <i>Cigány népmeseti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 54-58.
30.	Cigányok a film-, és színházművészetben	Ligeti György: <i>Cigány népmeseti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 123-130.

31.	Neves cigányok születési és temetési helyének megkeresése térképen, meglátogatásuk	
32.	Egyéni és csoportos bemutatkozások, kiállítások, kulturális előadások, fellépések	- szavalo-, felolvasó verseny - író-olvasó találkozó - karrierinterjú - filmkészítés - fotókiállítás
33.	Egyéni és csoportos bemutatkozások, kiállítások, kulturális előadások, fellépések	
34.	Készítés az Országos Cigány Népismereti Versenyre	A + 10% terhére tervezett óra, egyéni gyűjtések, prezentációk a témában

Tematikai egység: Cigány nyelvek /2 óra/		
Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
35.	A cigány nyelv dialektusai: hasonlóságok, különbözőségek	Székelly János: <i>Cigány népismeret</i> /Szent István Társulat, Bp.2011/ 10-11. Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> /Konsept-H Könyvkiadó/ 7-14.
36.	Szóárhasználat, fordítási gyakorlat	Kiss Zoltán József: <i>Cigány népismeret 7-8. évfolyam</i> /OFI/ 59-63.

Cigány népismeret 8. osztály

Éves órakeret: 36 óra/tanév

Tematikus egység	Órakeret	+10 % saját tervezés	Tényleges óraszám
Szociális kapcsolatok – Személyes életvitel	6 óra		6 óra
Természeti és társadalmi környezet	7 óra		7 óra
Múlt és jelen	8 óra	1 óra	9 óra
Kulturális élet	9 óra	2 óra	11 óra
Cigány nyelvek	3 óra		3 óra
Összesen:	33 óra	3 óra	36 óra

Tematikai egység: Szociális kapcsolatok – személyes életvitel /6 óra/

Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
1.	Előzetes tudás felmérése	Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 253-257. Székely János: <i>Cigány népismeret</i> . Szent István Társulat, 88-94. Kiss Zoltán József: <i>Cigány népismeret</i> . Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 131.
2.	A szabadidő eltöltésének módjai	
3.	Az egészséges életmód: étkezés, mozgás, sportolás	
4.	Egyéni és családi értékrend	
5.	Továbbtanulási tervek, jövőkép	
6.	Önálló gyűjtő- és kutatómunka lapján prezentáció készítése	

Óraszám	Az óra anyaga	Ötletek, lehetőségek
7.	A vándorlás tárgyi emlékei és eszközei	Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 77-87.; 179-184. Székely János: <i>Cigány népismeret</i> . Szent István Társulat, 23-34.
8.	A vándorlás alatt folytatott tevékenységek	
9.	Telepítő tényezők	

10.	Cigányok Európában, számosságuk, elhelyezkedésük	
11.	Településünk térképének elkészítése	
12.	Cigányok lakóhelyei a térképen történelmi koronként	
13.	Telepek, tömbök, szórványok	

Tematikai egység: Múlt és jelen /8+1=9 óra/

<i>Óraszám</i>	<i>Az óra anyaga</i>	<i>Ötletek, lehetőségek</i>
14.	A jelenkor elvándorlásai	Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i>. Konsept-H Könyvkiadó, 209-221. Kiss Zoltán József: <i>Cigány népismeret</i>. Eszterházy Károly Egyetem Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, 128-130.; 107-112.
15.	Cigány szervezetek, cigányok a közéletben	
16.	A hazai cigányság érdekképviselete	
17.	Civil szervezetek	
18.	Az Országos Roma Nemzetiségi Önkormányzat felépítése, munkája	
19.	A települési Roma Nemzetiségi Önkormányzat tagjai, munkája	
20.	Betekintés a Roma Magazin televíziós adásaiba	
21.	Településünkéről, iskolánkról készült filmes és írásos média megjelenések	
22.	<i>Készülés az Országos Cigány Népismereti Versenyre</i>	

Tematikai egység: Kulturális élet /9+2=11 óra/			Ötletek, lehetőségek
Óraszám	Az óra anyaga		
23.	Cigányzene a történelmi Magyarországon		
24.	A verbunkos		
25.	A zenélés, mint életforma		
26.	Cigányzenészek régen és ma		
27.	Különböző zenei ágak híres cigány zenészei		Ligeti György: <i>Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára</i> . Konsept-H Könyvkiadó, 47-54.; 119-123.; 235-247.
28.	Nemzetközi sikerek régen és ma		Kiss Zoltán József: <i>Cigány népismeret</i> . Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatási és Fejlesztő Intézete, 49-58.; 113-116.;
29.	Azonosságok és különbözőségek a cigányok szokásaiban		Menyhért Ildikó: <i>Zöld az erdő</i> . Konsept-H Kiadó, 109-119.; 121-123.
30.	Művészet vagy nem? Népszerű celebek		
31.	Egyéni és csoportos bemutatkozások, kiállítások, kulturális előadások, fellépések		
32.	<i>Készülés az Országos Cigány Népismereti Versenyre</i>		
33.	<i>Készülés az Országos Cigány Népismereti Versenyre</i>		
Tematikai egység: Cigány nyelvek /3 óra/			
Óraszám	Az óra anyaga		Ötletek, lehetőségek
35.	Szótárhasználat, fordítási gyakorlat		
36.	A tanulmányok lezárása, múltidézés		

Cigány népismereti szakköri foglalkozások – beás nyelvhez

Iskolai felkészítést, kreatív szabadidős tevékenységeket biztosító, a gyermekek sikeres szocializációját segítő szabadidős programok szervezése

A foglalkozás sorszáma	Foglalkozás anyaga	Fejlesztendő tevékenység
1.	Bemutakozás	Szókincsbővítés és nyelvi kifejező képesség fejlesztése
2.	A mi családunk rajzolás, beszélgetés	Nyelvi készség fejlesztése, és gyakorlása
3.	A cigányság eredete - beszélgetés	Kisebbségi kultúra és a nyelv ápolása, hagyományápolás és fejlesztés
4.	A gyulai beások eredete – családfák készítése	Kisebbség, azonosság formálása.
5.	Vers és meseválasztás a beás vers- és mesemondó versenyre	A tehetség megmutatása az iskola falain kívül is, önértékelés, önismeret fejlesztése
6.	Versek, mesék gyakorlása	A kifejezőkészség fejlesztése, nyelvi fordulatok megismerése-, megértése
7.	Részvétel a beás vers- és mesemondó versenyen /Kaposvári Egyetem/	Önértékelés, önbizalom erősítése, mások meghallgatás, értékelése
8.	Cigányhimnusz megtanulása, A cigányság emblematis jelképei, Ismerkedés a Beás – magyar olvasókönyvvel és Munkafüzettel	Kisebbségi szokások hagyományok és kultúra értékeinek tisztelete, megbecsülése
9.	A cigányzászló megismerése és elkészítése	Kisebbségi hagyományok szokások fejlesztése

	Cigányhimnusz gyakorlása	Ismerjék meg és fogalmazzák meg, mit jelent számukra a cigányzászló Identitástudat megalapozása Tárgyi emlékek tisztelete
10.	Lakás A mi lakásunk	Beszéd kezdeményezéssel a beszéd fejlesztés, és a nyelvi kifejezőképesség megalapozása
11.	Ősi mesterségek Zenehallgatás	Az alapvető hagyományos mesterségek, és azok eszközeivel és termékeivel való megismerkedéssel a beszédképesség és szókincs fejlesztése
12.	A vándorlás tárgyi emlékei Élet a vándorlás alatt	Ismerkedjenek meg a vándorló cigányság tárgyi környezetével pl. szekér, sátor Szókincsbővítés.
13.	Ez az este – versolvasás, verstanulás (Olvasókönyv)	Szokások, hagyományok megismerése
14.	Ének –daltanulás „O mérsz ráca”- zenehallgatás	Zenei készség-, és szókincsbővítés
15.	Mese: Nyúl és a fülbevalók Ősi mesterségek	Az olvasott mesék megértése, szövegű elmondása, olvasása
16.	Zenés óra, cigánytáncok gyakorlása A számolás gyakorlása az Olvasókönyv segítségével	Kisebbségi szokások hagyományok megismerése - mozgásfejlesztés
17.	Szülők munkája Verstanulás (Olvasókönyv)	Identitástudat fejlesztése, a szülők munkájával, való megismeréssel a nyelvi készségek kialakítása, fejlesztése
18.	Zenehallgatás CD-ről	Kisebbségi népviselet, kultúra

	A vándorlás tárgyi emlékei. Élet a vándorlás alatt.	megismerése Hagyományok, megismerése
19.	Állatok felismerése megnevezése ABC- megtanulása, olvasókönyv segítségével.	Olvasókedv felébresztése megerősítése
20.	Felkészülés az Országos Cigány Mesemondó Versenyre	A tehetség megmutatása az iskola falain kívül is, önértékelés, önismeret fejlesztése
21.	Mesék gyakorlása, háziverseny	A kifejezőkészség fejlesztése, nyelvi fordulatok megismerése-, megértése
22.	Résztétel az Országos Cigány Mesemondó Versenyen /Gandi Gimnázium Pécs/	Önértékelés, önbizalom erősítése, mások meghallgatás, értékelése
23.	A hét napjai Zenés óra gitárkísérettel	Szókincs és kifejező készség. Fejlesztése Cigánykultúra megismerése.
24.	Cigánytánc gyakorlása Ének – daltanulás „O mérsz rácá ”	Hagyományok és szokások, megismerése, ápolása.
25.	Cigánytörténet ma Hol élnek a rokonaid?	Beszédkésztség és szövegértési készség fejlesztése
26.	Virágok Ez az este - vers	Lényegkiemelő képességek és kommunikációs készség fejlesztése
27.	A cigány abc ismétlése megtanulása Mese: A nyúl és a	Olvasási és szövegértési készség fejlesztése

	fülbevalók	
28.	A vándorközösségek tagjainak szerepe feladata	Ismeretbővítés: a közösségek asszony és férfi tagjainak ill. közösséget vezető, védelmező tagok szerepéről
29.	A tanév kedvenc verseinek és meséinek az ismétlése, közös éneklés, táncolás	A közösségi érzés, az együvé tartozás erősítése
30.	Főzés a szabadban: hagyományos cigány ételek elkészítése a szülőkkel közösen (punya, cigány lecsó, sült ájus)	A családi kötelékek erősítése, hagyományos ételek megismerése
31.	Készülés a budapesti cigány tanulmányi versenyre	A tehetség megmutatása az iskola falain kívül is, önértékelés, önismeret fejlesztése
32.	Készülés a budapesti cigány tanulmányi versenyre	A tehetség megmutatása az iskola falain kívül is, önértékelés, önismeret fejlesztése
33.	Készülés a budapesti cigány tanulmányi versenyre	A tehetség megmutatása az iskola falain kívül is, önértékelés, önismeret fejlesztése
34.	Cigány Népismereti Tanulmányi Verseny Budapest	A tehetség megmutatása az iskola falain kívül is, önértékelés, önismeret fejlesztése
35.	A tanévben tanult dalok, versek, szokások bemutatása	Szereplési lehetőség biztosítása
36.	Az éves munka értékelése	Értékelés, önértékelés
37.	Az éves munka értékelése	Értékelés, önértékelés

Cigány népismereti szakkör tematikus tervezete

Témakör		A foglalkozás anyaga	Célok, feladatok, módszerek	Eszközök	Bevont segítők, partnerek
Az őshazából Európába	1-2.	A cigányok őshazája, vándorlásai	Ismerjék meg a tanulók a cigányság vándorlását, a befogadásukat és elutasításukat, a letelepedésüket Európa különböző országaiban	Rajzlapok, rajzeszközök, vaktérképek, csomagolópapír	
	3-4.	Térképkészítés a vándorlás útvonalairól			
	5-6.	Letelepedett cigányok és elnevezéseik Európában			
Cigány mese és mondavilág	7-8.	Cigány eredetmonda olvasása és illusztrálása: Madarak voltunk, A tizenkét varjú	Szeressék és ismerjék meg a gyerekek a cigány mese-, és mondavilágot. Tudjanak különbséget tenni a cigány és más népek népmeséi között. Ismerjék a cigány népmesék sajátos jellemzőit.	Rajzlapok, rajzeszközök, mesekönyvek, mesegyűjtemények, cd-k, dvd-k	
	9-10.	Cigány eredetmonda olvasása és illusztrálása: A Nap és a Hold. A kemence			
	11-12.	Cigány népmesék olvasása és illusztrálás			
	13-14.	Cigány népmesék olvasása és illusztrálása			
	15-16.	Mesegyűjtők, mesegyűjtemények			
	17-18.	Helyi mesegyűjtés, beás mesék			
A Magyarországon élő cigányok csoportjai	19-20.	A magyarországi cigányok csoportjai: a romungrók	Ismerjék meg a gyerekek a Magyarországon élő cigányok csoportjait. Tudjanak különbséget tenni az egyes csoportok szokásai, nyelve, viselete között.		
	21-22.	A magyarországi cigányok csoportjai: az oláh cigányok			
	23-24.	A magyarországi cigányok csoportjai: a beások			
Hagyományos cigány mesterségek	25-26.	Hagyományos beás mesterségek: a vályogvető. Vályogtéglák, vályogház-makett készítése	Tudják a gyerekek, hogy melyek a hagyományos cigány mesterségek,	sárgaföld, pelyva, formázó keretek	helyi „mester”, szülők

	27-28.	Hagyományos beás mesterségek: a kosárfonó. Vesszőkoszoru készítése	ismerjük ezek alapanyagait, eszközeit, termékeit.	fűzfavessző, madzag,	helyi „mester”, szülők
	29-30.	Hagyományos beás mesterségek: teknővájó.			szülők, nagyszülők, régi öregek
	31-32.	Mesterségek az oláh cigányok körében: kereskedelemből kapcsolódó szakmák: lókupecsek, szőnyegesek, régiségkereskedők			
	33-34.	Mesterségek az oláh cigányok körében: a fémmegmunkáláshoz kapcsolódó szakmák: kovácsok, szegkovácsok, rézművesek			
	35-36.	A magyarországi muzsikás cigányok			
	37-38.	Különféle zenei irányzatok cigány zenészei, zenehallgatás, zenei kvíz	A tanulók legyenek tisztában a kereset kiegészítő tevékenységek megélhetési fontosságával, szabályaival.	hangszerek	Szimfóniások
	39-40.	A Szimfónia program zenészeinek meghívása, közös zenélés			
	41-42.	Koncert, hangverseny látogatása			
	43-44.	Nővény/gyógynövénygyűjtés. Gyógytea készítése		teafűvek, cukor, citromlé	Szülők
	45-46.	Gombák gyűjtése, ehető és mérgező gombák			Gombákat ismerő szülők, gombaszakértő
Nem hagyományos foglalkozások, kereset kiegészítő tevékenységek	47-48.	Erdei munkák: gépi fakitemelés, csemetézés			Szülők, erdész
	49-50.	Mutatványosok: cirkuszosok, bűvészek, lomisok, jósok			
	51-52.	Alapanyagok, jellegzetes fűszerek és elkészítési módok a cigány konyhában.	Ismerjék a gyerekek tipikus cigány ételét, az egyszerűbbeket tudják elkészíteni. Gyűjtsenek	fűszernövények palántái, virágföld, számszámok	Szülők, nagyszülők
A cigány konyha	53-54.	Fűszerkert létrehozása az iskolaudvarban. Fűszernövények tiltetése.			

	55-56.	Receptek gyűjtése a családban, a faluban	régi, mára feledésbe merült recepteket.	saját receptkönyv előállításához szükséges alapanyagok: kartonok, rajzeszközök, ragasztó	
	57-58.	Hagyományos cigány ételek elkészítése: cigány lecsó, sült ájus, punya		élelmiszer alapanyagok	Szülők, nagyszülők, konyhások
	59-60.	Cigány éttermek: Kira vendéglő, Kóstolda, Romani Platni			
	61-62.	A pécsi Kóstolda étterem felkeresése			MMSZ Dél-dunántúli Régió
Hiedelmek, babonák	63-64.	A szüléshez, születéshez, gyermekágyhoz kötődő hiedelmek, szokások	Hozzanak a gyerekek a saját családjukból példákat az ott még élő régi szokásokra, babonákra. Tudjanak különbséget tenni valóság és misztikum között.		
	65-66.	Szerelmi kötések, oldások, babonák			
	67-68.	A halál körüli hiedelmek, virasztási, temetési szokások			
A cigányok viselete	69-70.	A cigány viselet jellegzetességei	Tudják felsorolni a gyerekek a jellegzetes cigány ruhadarabokat, az egyes csoportok azonos és eltérő viseleteleit	Öltöztethető papírbabák, rajzeszközök, színes textíliák	Varrónő, fodrász, sminkes
	71-72.	A női viselet a cigányok csoportjainál, babák öltöztetése			
	73-74.	A férfiak viselete az egyes csoportoknál, babák öltöztetése			
	75-76.	A Romani Design Stúdió			

	77-78.	Hajviseleti formák és lehetőségek, szépségszalon – fodrászszalon szervezése, meghívása		
	79-80.	Szépségnap, divatbemutató		
	81-82.	A faluban fellelhető és használatos ragadványnevek gyűjtése	A gyerekek ismerjék fel a ragadványnevet és a csúfnév közötti különbséget. Keressenek a faluban fellelhető viga neveket /olyan titkos neveket, amiket a cigányok csak egymás között használnak/	Szülők
Ragadványnevek, csúfnévek, vigák	83-84.	A gyűjtött nevek csoportosítása: testi tulajdonságra -, lelki tulajdonságra -, származásra -, szokásra-, mesterségre utaló ragadványnevek		
	85-86.	Viga nevek keresése a faluban		
	87-88.	Rokoni kapcsolatok felkutatása, családfa készítése	Ismerjék a gyerekek a rokon kapcsolataikat, a rokonsági fokokat.	Kartonok, csomagolópapír, rajzeszközök
Család, rokonság, családfa készítése	89-90.	Rokoni kapcsolatok felkutatása, családfa készítése	Tartsák tiszteltben a családi köteleket.	falubeliek
	91-92.	Rokoni kapcsolatok felkutatása, családfa készítése		
	93-94.	A líra képviselői a cigány irodalomban: Rostás- Farkas György, Bari Károly, Szepesi József, Horváth Gyula, Jónás Tamás, Choli Daróczy József műfordításai	Ismerjék a gyerekek azokat a cigány származású híres embereket, akik valamilyen művészeti ágban sikereket értek el.	Képzőművészeti albumok, rajzeszközök, regények, verses kötetek,
Cigányok a művészetekben	95-96.	A próza képviselői a cigány irodalomban: Lakatos Menyhért Osztoján Béla, Orsós Jakab, Holdosi József regényei		
	97-98.	A világirodalom híres cigányábrázolásai	Ismerjenek olyan műalkotásokat, amikben cigányok szerepelnek.	
	99-100.	Híres cigány származású zenészek, zenehallgatás		
	101-102.	Cigány képzőművészek: Orsós Jakab, Kalányos Teréz,		

103- 104.	A cigányság ábrázolása a képzőművészeti alkotásokban				
	105- 106.	Kiállítás-látogatás			
	107- 108.	Könyvek, sajtótermékek, időszaki kiadványok (napi-, hetilap, folyóirat, évkönyv, pl. Lungo Drom, Amaro Drom, Világunk)			

„Szakmák Napja” projekt

1. **A projekt címe:** Szakmák Napja - projektnap

2. **A projekt kezdési és befejező időpontja:**

3. **A projekt célja:** A roma/cigány népismeret tantárgy tananyagának elmélyítése, identitástudat erősítése, helyi és külső partnerkapcsolatok alakítása, mélyítése, hagyományos cigány szakmák, mesterségek, szokások bemutatásával

4. **A projekt eredménye:** a régi hagyományos cigány szakmák megismerésével bővül a tanulóink tudása, ötleteket merítenek, tudást szereznek a cigány népismereti versenyekhez, pozitívabb lesz az iskola megítélése, szélesednek a partneri kapcsolatok

5. **A projekt vezetője:**

6. **A projektet megvalósító team:**

7. **A projekt megvalósításához szükséges költségvetés bruttó összege:** lsd.
Tevékenységek tábla költségvetési oszlopa

A projekt behatárolása, környezetelemzés

1. A projektet megvalósító intézmény bemutatása:

Adott intézmény bemutatása

AÁltalános Iskola község óvodásainak, általános iskolásainak, sajátos nevelési igényű gyermekeinek nevelésével, oktatásával foglalkozó intézmény.

A helyi adottságok és a felmerülő igények hívták életre évekkel ezelőtt a roma – cigány oktatást. Mivel a nyelvet egyre kevesebben beszélik, és nyelvoktató tanárunk sincs, így a „Magyar nyelvű roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatás” folyik intézményünkben.

Az iskolában a törvényi előírásnak megfelelően minimum heti két alkalommal épül be a gyerekek órarendjébe a magyar nyelven folyó cigány nemzetiségi oktatás. A legalább heti egy tanórára kiterjedő kötelező cigány népismeret oktatása mellett heti legalább két tanórának megfelelő időkeretben cigány kulturális tevékenységet is biztosítunk. E tevékenységekre más tanórák keretében, délutáni vagy szabadidős foglalkozásokon, projekt napokon, projekt heteken kerül sor. A nemzetiségi oktatásról szóló törvény szerint intézményünk biztosítja a cigány tanulók számára a cigányság kulturális értékeinek megismerését, a cigányok történelméről, irodalmáról, képzőművészetéről, zenei és tánc kultúrájáról, valamint hagyományairól szóló ismeretek oktatását. A beás nyelvet órarendbe építetten nem tanítjuk, de alkalmasszerűen, versenyekre készülve, szakkör formájában erre is van lehetőségük a tanulóinknak. Saját pedagógusaink által elkészített, nyomtatott beás nyelvkönyvünk, és munkafüzetünk van. Iskolai tehetség-

gondozó tevékenységünk igen sokrétű, elsősorban azokat a tevékenységeket erősítjük, amikhez a gyerekeknek van affinitásuk, tehetségük. Nálunk ilyenek: a cigány kultúra, a cigány hagyományok, a beás nyelv és a cigány népismeret. Gyermekeink rendkívül tehetségesek a vers- és mesemondásban, a táncban, a népszokások felelevenítésében. Évek óta igen jó helyezéseket érünk el a beásoknak és cigányoknak kiírt versenyeken.

2. A projekt célja:

Az iskola pedagógusai által kidolgozott projekt elsődleges célja, hogy már feledésbe merült vagy csak képekről ismert cigány mesterségeket mutassunk be, ezzel elmélyítve, kiegészítve a cigány népismeret órákon tanultakat. A régi szakmákat még élő és ismerő helyi cigányok mutatják be, így azok hitelesek és valóban eredetiek. Az új ismeretek megszerzésén túl tanulóinkban erősíteni szeretnénk az identitástudatot, hogy bátran vállalják fel származásukat és elődeik munkáját, mesterségét. A projektnapra meghívott partnereinkkel a már meglévő jó kapcsolatot szeretnénk bővíteni.

3. A projekt eredménye:

A projektünket akkor tekintjük eredményesnek, ha látottak ténylegesen beépülnek a tanulók tudásába és a népismereti versenyen a látott mesterségek bemutatásra kerülnek egy-egy egyéni produktumban. Eredménynek tekintjük még, ha a jelenlévők egy kellemes napot töltenek együtt és új barátságokkal, hasznos ismeretekkel, továbbvihető tudással gyarapodnak.

4. A projekt megvalósításában részt vevők:

- Szakmák, mesterségek képviselői
- Roma Nemzetiségi Önkormányzat
- Szülői Munkaközösség képviselői

5. A projekt érintettjei:

Az intézmény valamennyi gyermeke és dolgozója

Tevékenységek

S. sz.	Tevékenység megnevezése	A megvalósításért felelős személy/ meghívott	Eszköz- és anyag szükséglet	A tevékenység költsége	Helyszín/ egyéb igény
1.	Vályogvetés	5. osztály Karbantartó/	agyag, pelyva, keverőláda, gereblyék, öntőforma, víz		Iskola udvara, vízvételi hely=udvari csap
2.	Vesszőfonás	4. osztály Karbantartó/	fűzfavessző		Iskola udvara
5.	Punyasütés	1.2.3. osztály Szülők, nagyszülők:	liszt, sütőpor, víz	5 000,- Ft	Iskola udvara, kemence
6.	Cigánylecsó főzése	6. osztály Szülők, nagyszülők	paprika, paradicsom, zsír, csirkehús, fűszerek, műanyag tányér, műanyag kanál	40 000,- Ft	Iskola udvara, szabad tűzön főzés = elzárt hely
7.	Gyertyaöntés /jóslás	8. osztály	viasz, rezsó, edények		Iskola udvara
8.	Táncház	Autentikus beás zenét játszó együttes: Romano Glaszo/ Kanizsa Csillagai	Hangosítás	100 000 – 120 000 Ft	Iskola udvara

Mérőkövek

Határidő	Feladat		Felelős
	Nevelőtestületi értekezlet: a projekt ismertetése a pedagógusokkal	A tevékenységek felelőseinek megbeszélése: melyik osztály melyik szakmát választja; kiket hív segítőnek, foglalkozásvezetőnek	igazgató
	A foglalkozásvezetők meghívása, anyagszükségletek egyeztetése	Az osztályok meghívják a szakmát/tevékenységet bemutató foglalkozásvezetőket, megbeszélik, hogy mire lesz szükségük	osztályfőnökök
	A nem romlandó alapanyagok beszerzése, előkészítése	fűzfavessző, agyag, pelyva előkészítése, kemencéhez fűtőanyag, tűzrakóhely,	Karbantartó, iskolatitkár, foglalkozásvezető
	A romlandó alapanyagok megvásárlása, a helyszín előkészítése	élelmiszerek beszerzése padok, asztalok	Karbantartó, iskolatitkár
	A projektnap lebonyolítása	kemence felfűtése; üstök beállítása,	Gyerekek, pedagógusok, meghívottak, szakmák mesterei
	Utómunkák: az udvar, a terep visszarendezése		Karbantartó, takarítók
	A projekt értékelése: tantestületi értekezlet, köszönőlevelek megfogalmazása, kiküldése		igazgató

Kommunikációs terv

Időpont	Célcsoport	Szóbeli kommunikáció	Írásbeli kommunikáció
	Tantestület	Projektismertető értekezleten	Nevelőtestületi értekezlet jegyzőkönyve
	Diákok	Hirdetés a szokásos módon	Plakát a faliújságra
	Szülői Munkaközösség	Projektismertető SZMK gyűlésen	
	Foglalkozásvezetők	Személyes megkeresés	
	RNÖ vezető		Írásos meghívó
	Fenntartó		
	Önkormányzat		
	Tantestület	Prezentáció projektértékelés értekezleten	Nevelőtestületi értekezlet jegyzőkönyve
	Diákok	Hirdetés a szokásos módon	
	SZMK tagok		Köszönőlevél
	RNÖ vezető		
	Önkormányzat		
	Szülők, diákok, érdeklődők, „mindenki”		Facebook megjelenítés Újságcikk: Népújság

Ötletek, lehetőségek a cigány népismeret tantárgy oktatására az általános iskolában

Szakmai vezető: Dr. Kanizsai Mária, Markos Gabriella

Szerkesztette: Kanizsai Mária, Bordás Sándor

A Eötvös József Főiskolai Kiadó
kiadása

© Eötvös József Főiskolai Kiadó, 2019

Felelős kiadó
Szilágyiné Szinger Ibolya, az Eötvös József Főiskola
rektora

A borítón látható kép forrása:

<https://visualhunt.co/a4/8a990eb2>

Nyomdai kivitelezés:

Apolló Média Kft.
+36 70/340-48-25

apolló média
NYOMDA ÉS DEKOR

ISBN 978-615-5429-28-6

